

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

FINANČNÍ GRAMOTNOST V ČESKÉ REPUBLICE VE SROVNÁNÍ
SE SOUSEDNÍMI STÁTY

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Ing. Jiří Klvač

Autor: Věra Šanová

Cholina 2014

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2012/2013

Studijní program: Filologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Angličtina se zaměřením na aplikovanou ekonomii
(APLEKA)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
ŠANOVÁ Věra	Cholina 251, Cholina	F11581

TÉMA ČESKY:

Finanční gramotnost v České republice ve srovnání se sousedními státy

NÁZEV ANGLICKY:

Financial Literacy in the Czech Republic in Comparison with the Neighbouring Countries

VEDOUcí PRÁCE:

Ing. Jiří Klvač, CSc. - KAE

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

- vývoj problematiky v čase
- srovnání úrovně finanční gramotnosti ve sledovaných zemích
- metody zvyšování úrovně finanční gramotnosti ve sledovaných zemích
- dostupnost úvěru ve sledovaných zemích
- vliv finanční gramotnosti na úspěšnost podnikání v jednotlivých zemích
- dopady současné hospodářské krize na problematiku
- psychologické vlivy, které ovlivňují danou problematiku

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- BŮHM, Arnošt. Pojištění pohledávek v mezinárodním obchodě. Praha: Professional Publishing, 2009. 151 s. ISBN 978-80-7431-004-1.
- BRABEC, Jiří. Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek. Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, 2011. 90 s. ISBN 978-80-905057-0-4.
- JANÁČKOVÁ, Stanislava. Krize eurozóny a dluhová krize vyspělého světa. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010. 99 s. ISBN 978-80-86547-95-4.
- LOKAJ, Aleš. Etika finanční gramotnosti. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. 60 s. ISBN 978-80-7464-138-1.
- MF - ODBOR FINANČNÍ TRHY I. Závěrečná zpráva z výzkumu - plné znění (STEM/MARK, 2010) [online]. 2010 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/EXT_-_PPT_zaverecna_zprava_mereni_FG_-_plne_zneni.pdf
- NÁRODNÍ EKONOMICKÁ RADA VLÁDY. Závěrečná zpráva podskupin Národní ekonomické rady vlády pro konkurenceschopnost a podporu podnikání: Kapitola 3 [online]. 2011 [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/NERV_kap03.pdf
- ŠKVÁRA, Miroslav. Finanční gramotnost. Praha: M. Škvára, 2011. 219 s. ISBN 978-80-904823-0-2.

Podpis studenta:

Datum: 2.5.2013

Podpis vedoucího práce:

Datum: 2.5.2013

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: „*Finanční gramotnost v České republice ve srovnání se sousedními státy*“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Cholině dne. 14.4.2014

Podpis Šamová Věra

Na tomto místě bych ráda poděkovala Ing. Jiřímu Klvačovi za jeho ochotu a pomoc při zpracování této bakalářské práce.

Obsah

Obsah.....	5
Úvod.....	6
1. Vývoj a současnost finanční gramotnosti.....	8
1.1 Kulturní aspekty vývoje.....	8
1.2 Politické aspekty vývoje.....	8
1.3 Vnímání a hodnocení finanční gramotnosti.....	9
1.4 Průzkumy finanční gramotnosti.....	11
1.5 Smlouvy a finanční produkty.....	13
1.6 Správa příjmů a výdajů.....	17
1.7 Forma a frekvence dotazování.....	22
2. Metody zvyšování finanční gramotnosti.....	24
2.1 Význam finančního vzdělávání.....	24
2.2 Koncepce finančního vzdělávání.....	24
2.3 Finanční vzdělávání ve školách.....	25
2.4 Projekty na podporu finančního vzdělání.....	28
3. Finanční gramotnost, dluh a úvěr.....	31
3.1 Dluh domácností.....	31
3.2 Nebankovní poskytovatelé úvěrů.....	32
3.3 Instituty pro rozhodování sporů ve finanční oblasti.....	35
4. Vliv finanční gramotnosti na úspěšnost podnikání a všeobecně působící psychologické vlivy.....	37
4.1 Finanční gramotnost v podnikání.....	37
4.2 Psychika člověka a spotřební chování.....	38
4.3 Reklama na úvěr.....	41
4.4 Osobní kontakt s prostředníkem.....	42
Závěr.....	45
Summary.....	46
Použité zdroje.....	47
Seznam grafů.....	52

Úvod

V této práci se budu zabývat nejrůznějšími aspekty finanční gramotnosti v České republice a v okolních státech. Vybrala jsem si toto téma proto, že i když je mu v současné době věnováno poměrně dost pozornosti, ráda bych se pokusila podat co možná nejucelenější pohled na tuto problematiku. Finanční gramotnost a všechny její složky mají totiž nezastupitelné místo v ekonomických vztazích. Finanční gramotnost se každého jednotlivce týká jiným způsobem, ať už jako někoho, kdo čerpá spotřebitelský úvěr, či živnostníků, kteří si potřebují sami osvojit základy finanční gramotnosti, aby jejich firma byla nejen životaschopná, ale pokud možno také konkurenceschopná.

Ve své práci se dále zaměřím na srovnání s okolními státy, protože se domnívám, že případná rozdílná úroveň finanční gramotnosti může značně ovlivnit kvalitu přeshraničních obchodních vztahů. Dalším důvodem, proč ve své práci akcentuji toto srovnání, je skutečnost, že země z této oblasti si prošly podobným historicko-kulturním vývojem. Můžeme tak porovnat, jak se ten který stát vyrovnal s vlivem komunistického režimu na tuto problematiku.

Hlavními cíli mé práce je zhodnocení kulturních a psychologických vlivů, které na problematiku působí, dále v této práci nastíním některé problémy, které souvisí s finanční gramotností v oblasti podnikání a popíšu některé inovativní přístupy sousedních zemí k finančnímu vzdělávání.

Problematika finanční gramotnosti úzce souvisí s veřejnými financemi a financemi obecně. Dále má na finanční gramotnost jako celek vliv matematika, jelikož finanční gramotnost jedince je do značné míry podmíněna i jeho numerickými schopnostmi.

Problematikou finanční gramotnosti se ve svých pracích zabývá mnoho českých i zahraničních autorů. Ve své práci budu využívat poznatků českých autorů Balabána či Škváry. Při hodnocení psychologických aspektů budu konzultovat práci doktorky Hubinkové. Ze zahraničních autorů bych zde pak ráda zmínila alespoň doktora Jörga Spenkucha, který se v jedné ze svých studií věnuje vlivu náboženství na ekonomické chování.

V této práci budu používat především metodu synteticko-analytickou, a to při shromažďování sběru dat a poznatků pro tuto práci. Významné místo bude mít také metoda indukce, zejména v případech analýzy dat z průzkumů, které se danou

problematikou zabývají. Vzhledem k tomu, že předmětem práce je srovnávání stavu problematiky ve více zemích, nezastupitelné místo bude mít metoda komparační.

V první kapitole se zaměřím na vývoj problematiky ve sledovaných zemích, přičemž se budu snažit nalézt některé významné příčiny popsaného vývoje. Kromě politických aspektů se zaměřím také na aspekty kulturního vývoje, především na vliv náboženství na postoj k práci a penězům. Dále se v rámci této kapitoly pokusím srovnat současnou úroveň gramotnosti v těchto státech, zaměřím se především na subjektivní vnímání finanční gramotnosti a na přístup k tvorbě rezerv. V jedné z podkapitol se budu věnovat také problematice smluv z hlediska spotřebitele.

Ve druhé části se budu zabývat nejrůznějšími metodami zvyšování finanční gramotnosti, protože zvolené metody vzdělávání v této oblasti hrají klíčovou úlohu v budoucím vývoji problematiky.

Ve třetí kapitole se budu věnovat především problematice nebankovních poskytovatelů úvěrů a institutů na ochranu spotřebitele. Důvodem, proč jsem tuto kapitolu do své práce zařadila, je fakt, že podle výzkumu OECD má využívání finančních produktů poměrně nejasný vliv na finanční gramotnost.¹ Následně se v této kapitole pokusím shrnout některé hlavní instituty ochrany spotřebitele.

Ve čtvrté a poslední části budu akcentovat jednak vliv finanční gramotnosti na podnikání a jednak se budu věnovat psychologickým vlivům, které souvisí s finanční gramotností, konkrétně se pak zaměřím na to, jak jsou jednotlivci ovlivňováni marketingem poskytovatelů úvěrů a zda může vyšší finanční gramotnost pomoci člověku lépe se vyrovnat s psychologickými tlaky, které mohou právě reklamy na úvěry a další finanční produkty přinášet.

¹ THE RUSSIA TRUST FUND FOR FINANCIAL LITERACY AND EDUCATION. Financial literacy and Inclusion: Results of OECD/INFE Survey Accross Countries and by Gender, s. 79

1. Vývoj a současnost finanční gramotnosti

1.1 Kulturní aspekty vývoje

V problematice finanční gramotnosti a postoji k penězům mohou hrát roli také jisté aspekty historického vývoje daného území. Například vlivem náboženství na postoj k penězům a práci se zabývalo již několik studií. Výsledky výzkumu, který byl prováděn na území současného Německa, naznačují, že lidé z historicky protestantských oblastí pracují v průměru o hodinu déle a jsou častěji živnostníky, než lidé z oblastí původně katolických.² Tento závěr nás může dovést k předpokladu, že lidé ze severních protestantských oblastí Německa budou rovněž vykazovat známky vyšší finanční gramotnosti. Autor výzkumu dále uvádí, že obecně v tomto směru ještě lepších výsledků dosahují lidé, kteří jsou bez vyznání.³

Na českém území se v současné době prvek náboženství tolik neprojevuje, jelikož v současné době je většina obyvatel ateistů. V minulosti byly protestantské oblasti současného státu povětšinou donuceny přijmout katolickou víru a naše území se tak stalo nábožensky homogenní oblastí, a v České republice tudíž pravděpodobně nelze považovat vyznání za faktor, který by mohl mít souvislost s úrovní finanční gramotnosti.

U silně náboženských rodin může mít vliv na finanční rozhodování bible a náboženská dogmata a morálka. Nejvýrazněji se křesťanský pohled může projevat v oblasti dluhu, respektive ve vztahu k úroku, a charity.

1.2 Politické aspekty vývoje

Za mnohem podstatnější faktor než náboženské vyznání lze však ve sledované oblasti považovat působení komunistického režimu ve většině případů po dobu delší než čtyřicet let. Komunistický režim měl velký dopad na gramotnost cenovou, jelikož na mnoho statků byla uplatňována záporná daň z obratu a občané si tak nemohli uvědomit skutečné výrobní náklady.

Domnívám se, že na finanční gramotnost může mít zvláště u starší generace vliv tzv. posttotalitní syndrom, který se projevuje ztrátou pocitu zodpovědnosti v některých

² SPEKUCH, Jörg L. The Protestant Ethic and Work: Micro Evidence from Contemporary Germany, s. 4.

³ Tamtéž, s. 23

oblastech.⁴ Následkem toho pak někteří jedinci nemusí vidět důvod k tomu, aby lépe pochopili například některé modernější instituty finančního trhu. Významným faktorem byla rovněž absence komplexního finančního vzdělávání.

Celkově má historický vývoj území do jisté míry vliv na utváření charakteristických rysů společnosti, tedy i těch, které mají přímou souvislost se zkoumanou problematikou. Mezi tyto můžeme zařadit určitou uzavřenost Čechů, což může mít následně vliv například i na výpovědní hodnotu studií o finanční gramotnosti a některé další oblasti finančního života.

1.3 Vnímání a hodnocení finanční gramotnosti

Finanční gramotnost bývá předmětem nejrůznějších statistických šetření poměrně často, a to hned z několika důvodů. Jedná se totiž především o schopnost, jejíž důsledky se promítají do řady sfér života člověka, od bydlení až po zaměstnání. Rovněž je finanční gramotnost specifická tím, že se její skutečná úroveň často liší od úrovně udávané samotným dotazovaným. Ani tato tendence se nemusí však všude projevat stejnou silou. Podle průzkumu Slovenské bankovní asociace z roku 2007 se u Slováků objektivní a subjektivní hodnocení finanční gramotnosti nelišilo tolik jako tomu bylo v případě jiných států.⁵ V oblasti subjektivní gramotnosti je zajímavým zjištěním také fakt, že lidé nemívají tendenci nějak své znalosti v této oblasti přeceňovat či podceňovat v porovnání s ostatními občany téhož státu.⁶ Vnímání své úrovně finančních znalostí je kombinací objektivních veličin, jako je druh zaměstnání či vzdělání respondenta, a subjektivního hodnocení sama sebe. V případě jistého zaměstnání nebo vzdělání má totiž jedinec důvod domnívat se, že je vysoce finančně gramotný. Takovým příkladem může být práce ve finančním sektoru či absolvování školy s ekonomickým zaměřením. Zároveň se domnívám, že pokud jedinec projde určitým finančním vzděláním, zvýší se nejen úroveň jeho schopností, ale také může začít jinak posuzovat svou finanční gramotnost a subjektivní hodnocení se následně začne přibližovat skutečné úrovni. Průzkum pro Ministerstvo financí uskutečněný v roce 2007 uvádí jako průměrnou subjektivní známku u české populace číslo 3 a zkoumá se závislost tohoto hodnocení na věku, dokončeném vzdělání a platu

⁴ HUBINKOVÁ, Zuzana et al. Psychologie a sociologie ekonomického chování, s. 248

⁵ MVK. FINANČNÁ GRAMOTNOSŤ NA SLOVENSKU -2007 , s. 10

⁶ BRIGHT, Ian a Robbert KELLER. Overview of ING International Survey results on financial competence: Graphical illustrations of notable differences, s. 13

dotazovaného.⁷ Tato známka nevypovídá o nějakém přehnaném sebevědomí Čechů ohledně finančních záležitostí, problémy jsou ale patrné v mnoha jednotlivých oblastech finančního chování.

Důkazem toho, že lidé hodnotí svou finanční gramotnost poměrně neobjektivně, je kupříkladu to, že 65 % respondentů, kteří byli zařazeni do průzkumu v roce 2010 tvrdí, že znají rozdíl mezi debetní a kreditní kartou.⁸ Popsat tento rozdíl však dokázalo jen 47 % z těchto lidí.⁹ Neschopnost rozlišit tyto dva finanční nástroje není pravděpodobně problémem jen české populace, ale i Slováků, jelikož se ukázalo, že jen 10 % Slováků vybírá peníze z bankomatu debetní kartou, přičemž kreditní kartou celých 40 %.¹⁰ I když se jedná již o poměrně starší data z roku 2007, můžeme na jejich základě usuzovat, že i v současné době může poměrně mnoho Slováků čerpat nechtěný úvěr, jestliže používají kartu kreditní k výběru hotovosti z bankomatu. Vzhledem k tomu, že běžněji jsou k účtům vydávány karty debetní než kreditní, tato čísla napovídají tomu, že Slováci o možnosti vybrat si hotovost debetní kartou příliš nevědí.

Lidé si svou skutečnou úroveň finanční gramotnosti mnohdy neuvědomují a tato přehnaná důvěra ve vlastní schopnosti má za následek to, že se mohou nevědomky dostat do poměrně komplikovaných situací. Neznalostí odlišnosti mezi dvěma typy karet se klient může ocitnout v postavení nedobrovolného, a co je závažnější, nevědomého dlužníka. I v případě, že si je klient vědom toho, že užívá kartu kreditní a ne debetní, a ví, že může jejím prostřednictvím čerpat úvěr, musí věnovat náležitou pozornost úročení úvěru při překročení bezúročného období. Pokud člověk nevede v patrnosti svou dobu čerpání úvěru na kreditní kartě a překročí bezúročné období, mohou úrokové sazby z úvěru dosáhnout průměrné výše mezi 1,3 % až 2,2 % měsíčně.¹¹

⁷ STEM/MARK A.S. Finanční gramotnost: Kvantitativní výzkum pro MF ČR, s. 10

⁸ STEM/MARK A.S. Finanční gramotnost v ČR: Kvantitativní výzkum - Finanční gramotnost obyvatel ČR, s. 50

⁹ Tamtéž, s. 50

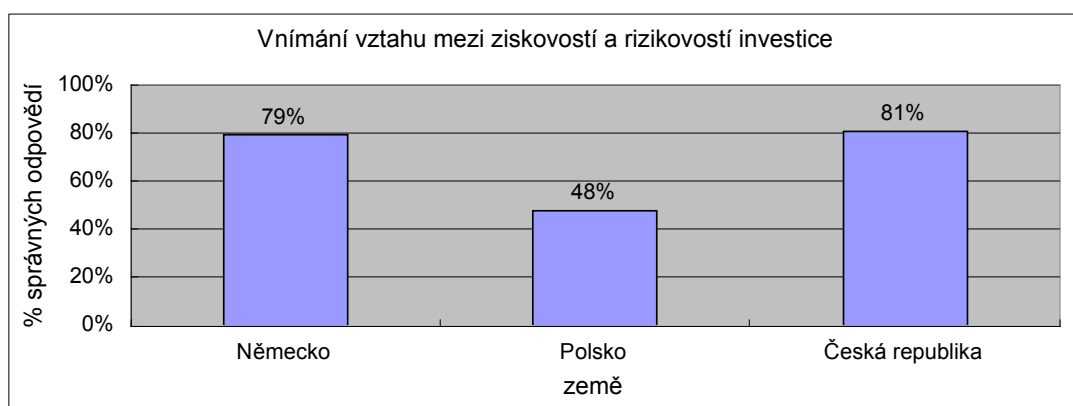
¹⁰ MVK. FINANČNÁ GRAMOTNOSŤ NA SLOVENSKU -2007, s. 12

¹¹ BALABÁN, Zdeněk et al. Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti, 159

1.4. Průzkumy finanční gramotnosti

Mezinárodním srovnáním na poli finanční gramotnosti se ve své studii zabývala i Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj. Výzkum vychází z dat, která byla získána mezi léty 2010 a 2011 prostřednictvím jednotného dotazníku¹² a zúčastnilo se ho ze sledovaných zemí Polsko, Německo a Česká republika. Z výzkumu vyplynulo, že nejvyšší úroveň finančních znalostí v rámci těchto zemí mají občané Německa, a to i přes poměrně složitý historicko-kulturní vývoj, který je naznačen výše. Toto předpokládá poměrně vysokou efektivitu státu při začleňování obyvatel bývalého východního bloku do systému, a to jak z hlediska vzdělání, tak z hlediska pracovních příležitostí. Občané České republiky pak dosáhli vyššího procenta správných odpovědí pouze na otázky, které se týkaly dělení peněžní sumy a návaznosti možného výnosu na podstoupené riziko, kdy byli respondenti dotázáni, zda je pravdou, že výnosnější investice s sebou nese vyšší riziko.¹³ Rozdíly v procentech správných odpovědí na tyto otázky byly povětšinou poměrně malé, pouze polská populace dosáhla výrazně nižšího

Graf 1. Vnímání vztahu mezi ziskovostí a rizikovostí investice. Zdroj: THE RUSSIA TRUST FUND FOR FINANCIAL LITERACY AND EDUCATION. Financial literacy and Inclusion: Results of OECD/INFE Survey Across Countries and by Gender, s28

skóre při odpovědi na výše zmíněnou otázku týkající se rizika, kdy na tuto otázku správně odpovědělo pouze 48 % dotazovaných Poláků, přičemž u německé a české populace bylo dosaženo hodnot řádově o 30 % vyšších.¹⁴ Výsledné hodnoty znázorňuje následující graf 1.

¹² THE RUSSIA TRUST FUND FOR FINANCIAL LITERACY AND EDUCATION. Financial literacy and Inclusion: Results of OECD/INFE Survey Across Countries and by Gender, s. 12

¹³ tamtéž, s. 28

¹⁴ Tamtéž, s. 28

Tak malé procento správných odpovědí na otázku o vztahu mezi rizikem plynoucím z investice a ziskem z této investice určuje polskou populaci jako velmi ohroženou podvodnými nabídkami. Ve všech sledovaných zemích pak průzkum označil ženy jako tu část obyvatelstva s menšími finančními znalostmi, s tím, že největší rozdíl mezi pohlavími je patrný v Polsku.¹⁵

Mezi nejzajímavější zjištění patří fakt, že úroveň finanční gramotnosti v rámci České republiky byla významně vyšší u těch, kteří vykazovali averzi vůči riziku, než u těch, kteří byli ochotni riziko podstoupit.¹⁶ Příčiny toho, že česká populace vykázala takový vztah ochoty riskovat a úrovně finanční gramotnosti, můžeme hledat jak v mentalitě obyvatelstva, tak ve srovnání se západními zeměmi přece stále ještě menším množstvím produktů nabízených na finančním trhu. To, že občané neznají důsledky investice do finančních produktů, se kterými se ještě dříve nesetkali, znamená, že mohou snadněji přijít o vložené prostředky. Tudíž je jen logickým vyústěním, že lidé, kteří jsou na tom lépe s finanční gramotností, své síly nepřeceňují a do produktů, se kterými nemají zkušenost, neinvestují. Tam, kde je kapitálový trh vyspělejší, mají lidé více příležitostí investovat. K tomu, aby byli úspěšní, potřebují jak pozitivní vztah k riziku, tak vysokou úroveň znalostí ze světa financí. To, že Češi málo a neochotně riskují, je poněkud v rozporu s údajem, že jsou si poměrně dobře vědomi toho, že velká výnosnost investice je spojena s vyšším rizikem. Na druhou stranu je může tato myšlenka od investování odrazovat více než národy, které si takovou spojitost uvědomují méně. Celkově lze tedy averzi k riziku chápat jako vlastnost pozitivní. Jak upozorňuje v této souvislosti Hubinková, ženy mají ještě zápornější vztah k riziku než mužská část populace.¹⁷

Rovněž v České republice jsou prováděny podobné studie. Ministerstvo financí České republiky zadalo při dvou příležitostech v letech 2007 a 2010 agentuře Stem/mark zpracování šetření v oblasti finanční gramotnosti. Průzkum z roku 2007 obsahuje definici finanční gramotnosti, která uvádí že „*Finančně gramotný občan chápe základní ekonomické souvislosti, orientuje se na trhu finančních produktů a služeb a je schopen odpovědně spravovat osobní nebo rodinný rozpočet, včetně správy finančního majetku a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.*“¹⁸ Důležitá je v tomto směru především schopnost flexibilní reakce na změněné životní

¹⁵ Tamtéž, s. 104

¹⁶ Tamtéž, s. 64

¹⁷ Hubinková, Zuzana. Psychologie a sociologie, s. 182

¹⁸ STEM/MARK A.S. Finanční gramotnost: Kvantitativní výzkum pro MF ČR, s. 10

podmínky. V bankovním sektoru se ale poměrně výrazně projevuje tendence právě opačná, konzervatismus Čechů, kdy klienti poměrně málo mění správce svého účtu, a to i přes to, že se jedná o snadný a transparentní proces. Důvodů, proč lidé zůstávají u jednoho poskytovatele, může být hned několik, do značné míry protichůdně vypovídajících o efektivitě bankovního sektoru. Buď spotřebitelé neshledávají důvod ke změně poskytovatele, nebo o této možnosti vůbec nepřemýšlí, jelikož nejsou dostatečně informováni. Možné také je, že o této možnosti vědí, ale nechce se jim procesem změny procházet, jelikož tento je příliš složitý nebo jej spotřebitelé za příliš složitý alespoň považují. V případě české populace se nabízí spíše alternativa domnělé složitosti změny banky, vzhledem k výše zmíněné transparentnosti procesu.

1.5 Smlouvy a finanční produkty

S ohledem na to, že součástí a předpokladem dobré orientace ve světě financí je gramotnost legislativní, je celkem znepokojivé, že celých 73 % z těch, kteří uvedli, že již někdy nedočetli do konce smlouvu, ji i přesto podepsalo.¹⁹ Přitom právní důsledky, které může případné nedodržení nepřečtené smlouvy vyvolat, jsou závažné. Spatřuji hned několik důvodů, které lidi vedou k tomu, že si dokument nedočetou či vůbec nepřečtou. Za první z nich považují časové omezení. Pravdou totiž zůstává, že lidé buď nechtějí, či si nemohou dovolit strávit nad smlouvou delší dobu. Někteří jedinci se navíc mohou cítit pod psychickým tlakem, pokud naproti nim sedí člověk, který se chce v rámci své pracovní doby logicky věnovat co možná největšímu počtu klientů. Dalším důvodem může být případná nesrozumitelnost textu. Jazyk smluv představuje totiž pro řadu lidí neřešitelný problém. Je alarmující, že jen 12 % účastníků průzkumu z roku 2010 deklarovalo, že plně porozuměli textu určité smlouvy.²⁰ S tímto zjištěním plně koresponduje zjištěná absence funkční gramotnosti u jedné třetiny obyvatelstva, neboť složkou funkční gramotnosti je i porozumění textu.²¹ Ukazuje se tak nutnost propojenosti finančního vzdělávání s dalšími oblastmi vzdělávání.

Lidé v otázce smluv patrně příliš nechtějí či ani nemohou využívat služeb právního a finančního poradenství z důvodu nedostatku peněz, nedůvěry k poradcům či prosté neznalosti. Musíme si totiž uvědomit, že mnoho smluv je podepisováno za účelem získání peněžních prostředků a lidé, kteří by potřebovali poradit ohledně obsahu

¹⁹ Tamtéž, s. 84

²⁰ Tamtéž, s. 83

²¹ PAVELKOVÁ, Jaroslava. Vzdělávání seniorů v oblasti finanční gramotnosti, s. 240

smlouvy, nechtějí vydávat peníze za něco, co považují za zbytečné. Lidé navíc mnohdy potřebují peníze ihned na úhradu neodkladných a pravidelných plateb a nechtějí, ať už vědomě či podvědomě, konzultaci s právníkem oddalovat poskytnutí půjčky. Také se zde projevuje nedůvěra vůči finančním poradcům, o které bude pojednáno dále. Myslím si, že aktivita státu či bankovních zprostředkovatelů v oblasti finančního vzdělávání může tento nepříznivý stav zmírnit, nikoli však zcela odstranit, a to proto, že i když si lidé budou schopni uvědomit význam většiny základních pojmů z finanční oblasti, smlouva jako právně závazný akt musí být psána v souladu s určitými předpisy, jímž laik nemusí ani při své snaze plně porozumět.

Neochota většiny lidí zabývat se detailněji smlouvami je patrná rovněž na Slovensku, kde 49 % respondentů, kteří se podíleli na průzkumu společnosti Infostat, přiznalo, že se nepokusili změnit podmínky nabídnuté smlouvy.²² Možným vysvětlením, vyjma otázky času, pro tuto skutečnost je, že lidé si jsou vědomi svých omezených znalostí a nechtějí svými případnými námitkami působit neodborně na personál banky.

Lidé navazují kontakt s bankou ve většině případů kvůli uzavření kontraktu na určitý produkt. Konkurenční výhoda na současném tuzemském trhu spočívá především ve jménu a pověsti instituce a parametrech základních produktů, které jsou nabízeny napříč trhem. S volbou určitého produktu u daného poskytovatele souvisí to, co Teplý označuje za druhotnou finanční gramotnost, tedy schopnost lidí vybrat si pro ně ten nejvýhodnější produkt.²³ V současné době internetu se proces vyhledávání nejlepších nabídek urychlil a ulehčil, neboť existují portály, které porovnávají obdobné produkty u více poskytovatelů najednou. Budoucí klienti peněžních ústavů tedy nemusí vynakládat za tímto účelem tak velkou snahu. V minulosti si lidé museli být dobře vědomi účelu srovnávání parametrů produktů, aby fyzicky navštívili pobočky. Dnes je seznamování se s různými nabídkami v místě pobočky navíc mnohem komplikovanější, neboť expanduje jak bankovní, tak nebankovní sektor, a v úvahu tak připadá více navštívených poskytovatelů. V případě přetrvávající nutnosti navštěvovat pobočky bychom mohli předpokládat existenci segmentu klientů, kteří jsou sice sekundárně finančně gramotní, avšak z různých, často časových důvodů, by nesrovnali nabídky

²² CENTRUM SOCIÁLNYCH VÝSKUMOV PRI INFOSTATE. Fungovanie jednotlivcov a rodín vo sfére peňazí], s. 54

²³ TEPLÝ, Petr. Navigátor bezpečného úvěru, s. 41

poskytovatelů dostatečně efektivně. Internet tedy z tohoto pohledu lze vnímat jako nástroj občana, který je již finančně gramotný.

Pokud se zaměříme na srovnání vlastnictví jednotlivých finančních produktů, lze najít podstatné rozdíly. Tyto rozdíly ve zřizování jednotlivých produktů jsou z části dány jejich rozdílnou propagací v médiích, kdy počet reklam na úvěrové produkty převyšuje počet reklamních spotů na ty se spořicí zaměřením. Významným faktorem je pak rozdílná zákonná úprava této problematiky napříč státy a z toho plynoucí rozdílná podpora čerpání produktů a jejich značná heterogenita, takže nejsou dobře porovnatelné ani pokud mají stejné zaměření.

V českém prostředí je situace podpory produktu ze strany státu markantní u stavebního spoření, ke kterému je přiznáván státní příspěvek. V tomto směru je pozoruhodný významný rozdíl počtu těch, kteří vlastní penzijní připojištění v České republice a na Slovensku. V Česku toto číslo dosahuje 48 %, na Slovensku pouhých 25 %.²⁴ Tyto dvě hodnoty však nejsou úplně srovnatelné. Důvodem je vedle zmíněného problému heterogenity také to, že otázka slovenského průzkumu mířila na celou domácnost. I tak lze tento rozdíl považovat za podstatný, jelikož by teoreticky mělo být při rozšíření otázky na celou domácnost, jako tomu bylo v případě slovenského průzkumu, dosaženo ještě vyššího procenta těch, kteří penzijní připojištění využívají buď sami, nebo tak alespoň činí jejich rodinní příslušníci.

Při globálním porovnání využívání jednotlivých produktů ve sledovaných zemích vyplynulo, že i u nejběžnějšího finančního produktu, jakým je běžný účet, existují značné rozdíly v držení tohoto produktu napříč zeměmi, kdy se procentuální podíl dotazovaných, kteří tento produkt vlastní, liší pro jednotlivé země někdy i v řádu desítek procent.²⁵ Nejvíce držitelů běžného účtu lze najít opět v Německu.²⁶ Tato čísla jsou důležitá především z toho důvodu, že mají přímou návaznost na úroveň finanční gramotnosti sledované populace, není pouze jasné, zda je držba určitého finančního produktu příčinou či důsledkem zvýšení finanční gramotnosti.²⁷ Každopádně by však měl být případný nárůst či pokles těchto hodnot vnímán jako možný projev změny

²⁴ CENTRUM SOCIÁLNYCH VÝSKUMOV PRI INFOSSTATE. Fungovanie jednotlivcov a rodín vo sfére peňazí, s. 48

²⁵ THE RUSSIA TRUST FUND FOR FINANCIAL LITERACY AND EDUCATION. Financial literacy and Inclusion: Results of OECD/INFE Survey Accross Countries and by Gender, s. 167-174

²⁶ Tamtéž, s. 169

²⁷ tamtéž, s. 79

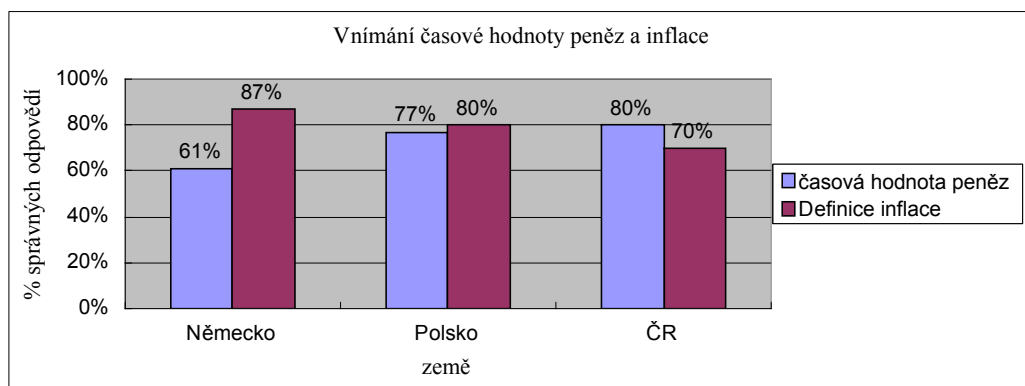
finančního chování a finanční gramotnosti jedinců. Běžný účet je podle mého soudu finančním produktem, jež se pro zkoumání této závislosti hodí nejlépe, jelikož je v zásadě produktem nejvíce homogenním, pokud bereme v úvahu výši úrokových měr, a banky mohou soutěžit o depozita na běžných účtech povětšinou na základě výše účtovaných poplatků. V této souvislosti je však dobré připomenout, že ne všechny smlouvy na běžný účet jsou uzavírány na zcela nezávislé bázi a banky často spotřebitelům účty zřizují jako sekundární produkt k produktu primárnímu. Vcelku běžná je tato praxe u hypotečního úvěru, kdy je běžný účet podmínkou pro získání lepšího úroku na tento typ úvěru.²⁸ Ani to však nezpochybňuje postavení běžného účtu jako významného indikátoru finanční gramotnosti.

S problematikou finančních produktů úzce souvisí míra inflace a její znalost ve všeobecném povědomí lidí. Ukazuje se však, že i přes její podstatný vliv na život každého občana, nejsou lidé většinou schopni určit aktuální míru tohoto ukazatele. Třicet procent respondentů se v roce 2010 totiž přiklonilo k nabízené variantě 5-9,9 %²⁹, tedy k hodnotám, kterých bylo naposledy dosaženo v 90. letech. To, že lidé uvádějí vyšší čísla, než jsou čísla za celou ekonomiku, může vycházet z toho, že inflace, se kterou se ve svém životě setkávají, je vyšší. Znalost míry inflace za celou ekonomiku je přitom zcela klíčovou záležitostí, zejména pokud jde o hodnocení výhodnosti různých finančních produktů. Neznalost míry inflace lze považovat za jeden z důvodů znehodnocování vkladů na netermínovaných i termínovaných účtech, kdy by se lidé v případě znalosti této hodnoty snažili co nejvíce vykompenzovat znehodnocení peněz, které inflace přináší. Vyšší vnímaná inflace by teoreticky měla lidi přimět, aby toto znehodnocování peněz, které je podle jejich soudu dokonce značně větší než ve skutečnosti, kompenzovali o to intenzivněji. Jak je ale vidět, lidé stále nechávají velký objem svých prostředků na běžných účtech. Jedním z faktorů, který je příčinou takového chování, je již zmíněný konzervatismus, kdy vkladatelé zůstanou i při vyšším úročení, které je jim nabízeno jinde, u svého starého produktu či staré banky. Jiným vysvětlením je to, že si lidé zkrátka dostatečně neuvědomují dopad inflace na jejich vklady. Toto vysvětlení má oporu i ve výsledcích průzkumu OECD, kdy, jak můžeme vidět na grafu 2, jen 70 % Čechů určilo správně vliv inflace na jejich životní situaci, což je poměrně nízké číslo nejen v porovnání s obyvateli Německa, kteří určili správně

²⁸ ŠKVÁRA, Miroslav. Finanční gramotnost., s. 64

²⁹ STEM/MARK A.S. Finanční gramotnost: Kvantitativní výzkum pro MF ČR, s. 10

Graf 2. Vnímání časové hodnoty peněz a inflace. Zdroj: THE RUSSIA TRUST FUND FOR FINANCIAL LITERACY AND EDUCATION. Financial literacy and Inclusion: Results of OECD/INFE Survey Accross Countries and by Gender, s. 28

vliv inflace v celých 87 % případů, ale i s obyvateli Polska.³⁰ V případě Německa lze sledovat zajímavý rozpor mezi počtem správných odpovědí na otázku o časové hodnotě peněz³¹ a dopadu inflace na životní náklady³². Počet správných odpovědí se lišil o 26 %, ³³ což je číslo poměrně vysoké, jelikož jde o otázky týkající se stejného fenoménu, inflace. Důvodem pro daný rozdíl může být rozdílné znění otázky, kdy jedna je zaměřena spíše prakticky, kdežto druhá je spíše teoretická. Nelze však vyvodit zcela jasný závěr a příčin může být více.

Pokud si lidé neuvědomí vliv inflace, je zde menší pravděpodobnost, že znají její skutečnou výši, neboť se o problematiku jako takovou pravděpodobně nebudou dostatečně zajímat. Zdá se, že praktické zkušenosti hrají při posuzování inflace poměrně značnou úlohu. Podporou pro toto tvrzení jsou i výsledky průzkumu mezi českými vysokoškoly, kdy se ukázalo, že právě tato skupina má obecně menší povědomí o dopadech inflace, než je celonárodní průměr.³⁴ Můžeme se domnívat, že je tomu tak proto, že vysokoškoláci ještě ve většině případů nemají stálé zaměstnání a trvalý příjem a nepřicházejí tedy s procesem znehodnocování peněz do tak intenzivního kontaktu jako zbytek populace.

³⁰ THE RUSSIA TRUST FUND FOR FINANCIAL LITERACY AND EDUCATION. Financial literacy and Inclusion: Results of OECD/INFE Survey Accross Countries and by Gender, s. 28

³¹ Znění otázky bylo následující: „Představte si, že bratři musí čekat rok, než dostanou svůj podíl. Za rok si za tento podíl budou moci koupit: a) více, b) stejně nebo c) méně než dnes“

³² Znění otázky bylo následující: „Je pravdivé tvrzení, že při vysoké inflaci prudce rostou životní náklady?“

³³ Tamtéž, s. 28

³⁴ TEPLÝ, Petr. Navigátor bezpečného úvěru, s. 157

1.6. Správa příjmů a výdajů

Průzkum o finanční gramotnosti a vztahu k penězům proběhl v roce 2010 rovněž na Slovensku. Výsledky výzkumu vedou k zajímavému srovnání přístupu k vedení rozpočtu. Zatímco na Slovensku tvrdí 25 % dotázaných, že netvoří osobní a/nebo rodinný rozpočet, v České republice toto číslo dosahuje celých 48 %.³⁵ Možnosti definitivního závěru v podobě tvrzení, že slovenští občané tvoří rozpočet více než Češi, však brání fakt, že v českém průzkumu dotaz směřoval pouze na rozpočet domácnosti a nikoli osobní. Ve výsledcích slovenského šetření tak na otázku pozitivně odpověděli i lidé, jejichž domácnost rozpočet netvoří. Na druhou stranu lze ovšem předpokládat, že alespoň v některých domácnostech se osoba, která si sestavuje osobní rozpočet, stará i o rozpočet rodinný, protože příjmy osoby jsou součástí příjmu celé domácnosti, a proto tato čísla zcela neztrácí svou vypovídací schopnost.

Výsledky z ostatních zemí ukazují, že lidé velmi pečlivě kontrolují své osobní výdaje. Občané Německa pravidelně kontrolují své peněžní prostředky ve více než 75 % případů, stejně tak dvě třetiny všech Rakušanů.³⁶ Jen Poláci v této činnosti výrazněji zaostávají, jelikož jen asi dvě pětiny z nich se věnují takovému pravidelnému hodnocení.³⁷ Tato čísla v zásadě odpovídají jiným šetřením s podobným zaměřením, kde polská populace vcelku běžně dosahuje horších výsledků.

Ze závěrů průzkumu OECD, kdy německá populace dosáhla v mnoha parametrech nejlepších výsledků ze všech zúčastněných zemí, by se mohlo zdát, že životní úroveň má přímou návaznost na úroveň finanční gramotnosti. Ve většině případů lze toto konstatování považovat za opodstatněné, jelikož stát produkující vyšší HDP bude pravděpodobně vynakládat větší objem finančních prostředků na vzdělávání a bude více investovat také do projektů, které podporují rozvoj finanční gramotnosti. Finanční gramotnost ovlivňuje kromě životní úrovně jedinců však také právě výše zmíněné kulturní prostředí, které, jak je dobře patrné na příkladu Německa, formuje názory a postoje obyvatelstva i v případě financí.

To, že životní úroveň není zdaleka to jediné, co ovlivňuje úroveň finanční gramotnosti, potvrzují i výsledky průzkumu ING pojišťovny, který proběhl v roce

³⁵ CENTRUM SOCIÁLNYCH VÝSKUMOV PRI INFOSTATE. Fungovanie jednotlivcov a rodín vo sfére peňazí [online], s. 39

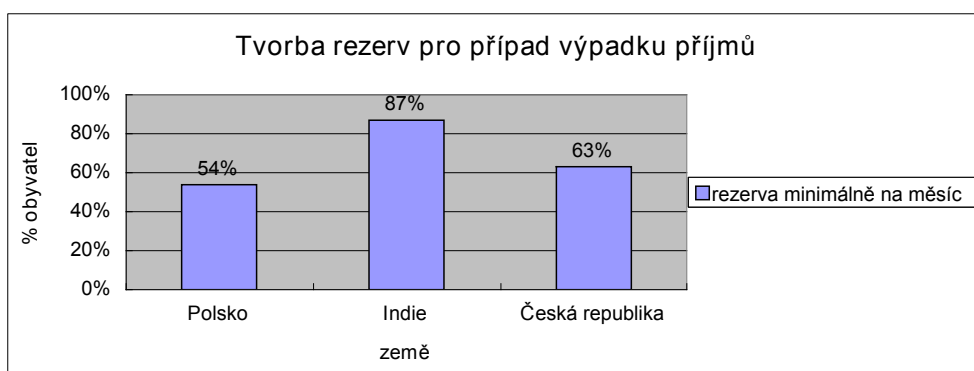
³⁶ BRIGHT, Ian a Robbert KELLER. Overview of ING International Survey results on financial competence: Graphical illustrations of notable differences, s. 15

³⁷ Tamtéž, s. 15

2010.³⁸ Největší úroveň finanční gramotnosti vykazovalo Japonsko, následované Indií a Jižní Koreou.³⁹ Polsko pak obsadilo celkově sedmé místo ze zúčastněných zemí.⁴⁰ Zatímco výsledky na prvním a třetím místě odpovídají uvedenému konstatování, Indie je zatím zemí, která prožívá ekonomický rozvoj, a životní úroveň většiny Indů se nedá srovnávat s životní úrovní v některých evropských zemích, které se však v tomto průzkumu umístily až za Indií, což hypotézu o nutné návaznosti životní úrovně a finanční gramotnosti nepotvrzuje. Takový rozdíl může v těchto případech vycházet z celkového postoje lidí k penězům a finančnímu vzdělávání, respektive z toho, zda si lidé uvědomují jeho důležitost či nikoliv.

Finanční gramotnost obyvatel Polska se v tomto průzkumu jeví jako poměrně nízká, jelikož se ukázalo, že značná část polské populace netvoří žádný rezervní fond pro případ výpadku příjmů, což je v příkrém rozporu s výše diskutovanou Indií.⁴¹ Ani v České republice není tvorba rezerv na nijak vysoké úrovni. Vyplynulo to z průzkumu z roku 2010, kdy se obklopovalo rezervami dlouhodobějšího rázu šest z deseti Čechů.⁴² Na grafu 3 vidíme, jak velké procento populace si tvoří finanční rezervy minimálně na dobu jednoho měsíce, pokud srovnáme situaci v Indii, České republice a Polsku.

Graf 3. Tvorba rezerv pro případ výpadku příjmů. Zdroj:STEM/MARK A.S. Finanční gramotnost: Kvantitativní výzkum pro MF ČR, s. 19 a ING GROUP, Corporate Communications. ING International Consumer Resourcefulness Study: Summary of global results

Poznámka: v případě kvantitativního výzkumu MF se vyskytovaly také možnosti „nevím“ a „bez odpovědi“ v případě průzkumu ING museli všichni respondenti uvést, zda rezervní fond tvoří.

³⁸ ING GROUP, Corporate Communications. ING International Consumer Resourcefulness Study: Summary of global results, s. 2

³⁹ Tamtéž, s. 2

⁴⁰ Tamtéž, s. 10

⁴¹ Tamtéž, s. 19

⁴² STEM/MARK A.S. Finanční gramotnost: Kvantitativní výzkum pro MF ČR, s. 19

Důvodů pro poměrně nízkou finanční samostatnost v případě nenadálých událostí může být u lidí středoevropské geografické oblasti hned několik.

Předně si musíme uvědomit, že pokud však srovnáváme sklon obyvatelstva k tvorbě rezerv, nesmíme zapomínat na aspekt, který schopnost obyvatel jednotlivých států spořit volné finanční prostředky ovlivňuje snad nejvýrazněji. Tímto faktorem je značně rozdílná ekonomická situace obyvatel sledovaných států. Němci jsou obecně ze své mzdy schopni uspořit větší obnos finančních prostředků než Češi či Poláci.

Vliv na tvorbu rezerv má však kromě ekonomické situace a finanční gramotnosti obyvatelstva i několik dalších faktorů, mezi nimi třeba politika státu. Politika státu v sociální oblasti může totiž značně ovlivnit uvažování jedince o jeho budoucnosti. Pokud není například v zemi dostatečně vyvinut systém vyplácení sociálních dávek, jedinec bude apriori předpokládat, že se o sebe bude muset v případě nepředvídané situace o sebe finančně postarat sám či za pomoci rodinných příslušníků. Dalším důvodem může být mobilita lidí na trhu práce, kdy jedinci, kteří častěji mění zaměstnání, musí také více počítat s výpadkem příjmů.

Formou tvorby rezerv jsou i nejrůznější způsoby zabezpečení prostředků na stáří, kdy již nebude člověk součástí pracovního procesu. Největší specifikum tvorby těchto rezervních prostředků je dlouhodobost tohoto procesu a jeho velká citlivost na změnu podmínek legislativního rázu, jak lze ilustrovat na probíhajících úpravách našeho penzijního systému. Význam finanční gramotnosti je v tomto ohledu zřejmý. Člověk alespoň částečně legislativně gramotný vyhodnotí okolní podmínky a bude se na jejich základě snažit najít optimální poměr prostředků, které si může dovolit okamžitě spotřebovat, a těch prostředků, které zamýšlí odložit si na dobu po opuštění pracovního procesu. S tímto rozhodováním souvisí i vlastnost uvedená v definici finanční gramotnosti Ministerstva financí, a totiž flexibilita jedince. Je ekonomickou zákonitostí, že s rostoucím příjmem klesá sklon ke spotřebě a roste sklon k úsporám. Je tudíž naprosto logické, že ve většině případů bude člověk s větším disponibilním důchodem spořit vyšší částky na období penze. V České republice se podíl těch, kdo vyvíjejí dodatečnou aktivitu, aby se ochránili před případným nedostatkem v období penze, za poslední tři roky téměř nezměnil a za tímto účelem spoří nebo investuje jen asi 55 % populace starší patnácti let.⁴³ Opět zde sehrává svou roli výše příjmů populace. Můžeme si všimnout, že čísla jsou takto nízká i přes neustále větší apel vedoucích

⁴³ CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, v.v.i. Češi a spoření na důchod – listopad 2013, s. 2

představitelů státu na potřebu samostatného důchodového zajištění, kdy se předpokládá menší role státu. Dalším faktorem, o kterém bychom mohli předpokládat, že lidi přiměje k většímu zajištění na důchod, je nástup a trvání krize. Ani krize však nevedla ke znatelnému nárůstu počtu těch, kteří spoří na důchod.

Uvedená čísla jsou poměrně nízká, a to i přes to, že podle průzkumu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí z roku 2010 očekává více než tři čtvrtiny lidí zhoršení své finanční situace, jedna třetina pak očekává dokonce zhoršení výrazné.⁴⁴ Stejně pesimisticky pak vyznívá i odpověď, kdy třetina lidí plánuje v důchodu pracovat, aby si zajistila příjem navíc.⁴⁵ Pokud vezmeme v úvahu obě čísla, lze dojít k závěru, že pro jistou část populace, která nespoří, může být důvodem to, že preferují současnou spotřebu s tím, že sice nyní nespoří, ale v důchodu si přivydělají. Spoléhat na práci v důchodovém věku jako na jediný vedlejší zdroj příjmů se jeví jako krátkozraké rozhodnutí, především s ohledem na možnost zhoršení zdravotního stavu. Budoucí důchodci nemohou vědět, zda budou moci v důchodovém věku efektivně pracovat. Ať už je přístup člověka ke spoření jakýkoli, zdá se, že lidé jsou si dobře vědomi toho, že jim v důchodu hrozí špatná finanční situace.

V předdůchodové populaci byl v roce 2010 patrný nesoulad mezi počtem držitelů penzijního připojištění, kterých bylo 62 % ze všech dotázaných⁴⁶, a těmi, kdo tvrdí, že už něco podnikli v oblasti svého finančního zajištění na důchod, což podle svých slov učinila jen necelá polovina dotázaných.⁴⁷ Penzijní připojištění navíc není jediný produkt, který může být za tímto účelem využit. Je tedy otázkou, co tento rozdíl způsobuje. Možné je, že 12 % obyvatel, kteří vlastní penzijní připojištění, ho nepovažuje za dostatečné zajištění a uvedená čísla tak spolu nekorespondovala.

Rozhodnutí spořit či nespořit na důchod je výsledkem působení jak exogenních, tak endogenních faktorů. Mezi faktory vnější bude patřit již výše zmíněná rozdílná úroveň příjmů v jednotlivých státech. Mohou existovat jednak lidé, kteří neplánují spořit za žádných podmínek, jelikož si neuvědomují důležitost tohoto počínání. Právě tuto skupinu lze efektivně oslovit v rámci širší diskuze o tomto problému. Musíme ale také brát v úvahu, že také ona nestabilita důchodového systému může být tím, co lidi odradí od pořízení penzijního připojištění či investice do fondů. Na takové jedince pak

⁴⁴ ŠLAPÁK, Milan et al. Finanční příprava na život v důchodu: informovanost, postoje a hodnoty., s. 14

⁴⁵ Tamtéž, s. 16

⁴⁶ Tamtéž, s. 24

⁴⁷ Tamtéž, s. 32

bude mít osvěta téměř nulový vliv, jelikož lze předpokládat, že jsou se situací v této oblasti již důvěrně obeznámeni. Právě proto se rozhodli, že systému své peníze nesvěří. Je možné se domnívat, že v případě větší stability důchodového systému by vzrostl počet osob, které by se ho byly ochotny účastnit. Toto rozhodování o participaci na penzijním připojištění patří mezi faktory vnitřní.

Mohli bychom také předpokládat, že občané tzv. sociálního státu budou spořit méně než občané státu, který dává na sociální zabezpečení menší důraz. Typ sociálního státu v této oblasti představuje Německo. Přitom v Německu dohromady spoří nebo spořilo kolem 80 % lidí.⁴⁸ Z toho lze vyvodit, že klíčovým parametrem je v tomto případě výše mezd, finanční gramotnost a stabilita systému jako celku, nikoliv to, jakou částku občan platí na povinném důchodovém pojištění. Rozhodnutí spořit na důchod je dáno také představou o životě v důchodu, tj. jak chtějí jedinci naložit s případným volným časem.⁴⁹

1.7 Forma a frekvence dotazování

Vzhledem k tomu, že jsou průzkumy často výchozím bodem při tvorbě koncepcí finančního vzdělávání a finanční gramotnosti, je nutné při jejich provádění zvolit správnou formu dotazování pro danou skupinu obyvatel. Otázkou totiž zůstává, zda lze lepších výsledků dosáhnout kontaktním nebo bezkontaktním způsobem dotazování. I při zkoumání tohoto tématu musíme totiž počítat s běžnými výhodami a nevýhodami osobního a neosobního dotazování. Finanční situace jedince je ale tak osobní záležitostí, že mnoho lidí může preferovat neosobní zadávání odpovědí prostřednictvím internetu, jako tomu bylo v případě studie ING. To však na druhou stranu může prohloubit špatné výsledky málo gramotných jedinců, kterým by se u osobního dotazování dalo předejít vysvětlením nejasného pojmu. Proto je nutné formu dotazování před zahájením průzkumu dobře zvážit a přizpůsobit dané cílové skupině. Velmi důležité je rovněž zvolení správné frekvence dotazování tak, aby nebylo období příliš krátké a abychom mohli zaznamenat významné trendy ve vývoji. V případě příliš dlouhých rozestupů zase hrozí ztráta návaznosti na jednotlivé kroky státních orgánů, které se snaží problematiku korigovat, či na určité události, které mohou ovlivnit finanční chování jednotlivců.

⁴⁸ AEGON. The Changing Face of Retirement: The Aegon Retirement Readiness Survey 2012-Germany Factsheet, s. 7

⁴⁹ ŠLAPÁK, Milan et al. Finanční příprava na život v důchodu: informovanost, postoje a hodnoty., s. 9

Finanční gramotnost je komplexní záležitostí, která je ovlivněna řadou faktorů. K její úrovni přispívají jak současnost, tak z části i minulý vývoj zkoumaného území. Zatímco kulturní vývoj lze vnímat jako něco, co určuje předpoklady pro vztah společnosti k financím, konkrétní úroveň finanční gramotnosti obyvatel státu je velkou měrou výsledkem podmínek současných.

V dané geografické oblasti jsou na poli finanční gramotnosti značné rozdíly a její úroveň v České republice nepatří k nejvyšším. U Čechů se v některých případech výrazně liší subjektivní a objektivní úroveň finanční gramotnosti. Na poměrně nízké úrovni je povědomí o rozdílu mezi kreditní a debetní kartou. Podobný problém lze vyzorovat rovněž ve slovenské populaci. Češi rovněž v porovnání s Německem málo spoří na důchod, což je problémem i Poláků. Kapitola uvádí některé důvody k takovému vývoji.

Vedle přístupu ke spoření na důchod považují za problém i to, že se Češi málo věnují smlouvám, ať už k tomu mají jakékoli důvody. Ani toto však není problémem jen českých domácností, neboť i Slováci jsou ve vztahu k smlouvám poměrně pasivní. Nízké je také povědomí o současné úrovni inflace. Na druhou stranu pozitivní je, že si Češi ve větší míře než Poláci uvědomují návaznost rizika a výnosnosti investice. V poslední části se kapitola zabývá možným vlivem zvolené formy dotazování na výsledky průzkumů o finanční gramotnosti, s tím, že poukazují na důležitost správně zvolené formy dotazování s ohledem na cílovou skupinu.

2. Metody zvyšování finanční gramotnosti

2.1 Význam finančního vzdělávání

Finanční vzdělávání má vztah ke všem ostatním oblastem, jimiž se tato práce zabývá, a až na několik výjimek je nesporným cílem každého státu poskytovat co možná nejkvalitnější finanční vzdělání. Finančně vzdělaný člověk totiž znamená pro stát úsporu finančních prostředků současnou i budoucí, ať už se jedná o snížení nákladů na exekuční řízení či v širším smyslu i o snížení počtu lidí, kteří jsou závislí na finanční pomoci státu. V dnešní době ekonomické krize ještě vzrůstá význam finančního vzdělávání, jelikož mnozí občané musí hospodařit s omezeným rozpočtem. Proto vrcholné orgány států připravují koncepce s cílem zajistit co možná nejefektivnější formy finančního vzdělávání. Z tohoto důvodu jsou výše diskutované průzkumy nástrojem k tomu, aby státní správa věděla, na jaké okruhy by se mělo poskytované finanční vzdělání zaměřit.⁵⁰

2.2 Koncepce finančního vzdělávání

V České republice se oblastí finančního vzdělávání a jeho poskytování veřejnosti zabývá ve svých dokumentech jak Ministerstvo financí, tak donedávna aktivní Národní ekonomická rada vlády. Ta zmiňuje zvýšení finančně-ekonomické gramotnosti ve svém dokumentu z roku 2011 s názvem „Závěrečná zpráva podskupin Národní ekonomické rady vlády pro konkurenceschopnost a podporu podnikání“. Tam je tento cíl definován takto: „Zvýšit čtenářskou, matematickou, IT a ekonomicko-finanční gramotnost a praktické ovládání minimálně anglického jazyka patnáctiletých“, kde Národní ekonomická rada vlády zvolila jako cílovou věkovou skupinu žáky na základních školách.⁵¹ Dobré finanční vzdělání již na tomto stupni může později vést k většímu zájmu o školy ekonomického zaměření v sekundárním a následně terciárním vzdělávání. Ze zařazení tohoto cíle mezi ostatní důležité dovednosti pak také vyplývá vnímání ekonomické gramotnosti jako nutné součásti celkového vzdělání jedince. Autorem dalšího klíčového dokumentu v této oblasti je pak Ministerstvo financí, které svou koncepci shrnulo v roce 2010 v „Národní strategii

⁵⁰ CHUCHVALCOVÁ, Jana. Finanční gramotnost v ČR je překvapivě nízká, s. 12

⁵¹ NÁRODNÍ EKONOMICKÁ RADA VLÁDY. Závěrečná zpráva podskupin Národní ekonomické rady vlády pro konkurenceschopnost a podporu podnikání: Kapitola 3, s. 31

finančního vzdělávání“. Dokument označuje „Aktivní a odpovědnou účast na finančním trhu“, „prevenci proti předlužení“ a „zajištění na stáří“ za tzv. „prioritní oblasti pro budoucnost“.⁵² Každý z těchto cílů má své opodstatnění. Vzhledem k poměrně nepříznivým výsledkům průzkumu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí a postojům široké veřejnosti ke stáří, je významná třetí oblast. K prosazení vytyčených cílů však chybí účinná mediální kampaň, která by dostala tyto problémy, a zejména pak otázku zadlužení, do povědomí široké veřejnosti.

Strategie také zmiňuje klíčovou roli neziskových organizací ve finančním vzdělání a ochraně spotřebitele.⁵³ Jak uvádí Šmejkal, neziskové organizace kromě poskytování informací vytvářejí také tlak na „zvyšování standardů a celkové úrovně trhu daného produktu nebo služby“.⁵⁴ Neziskové organizace jsou oproti komerčním subjektům v nevýhodě, jelikož se jedná o organizace, které jsou závislé na dárcích a nemohou si ve valné většině případů dovolit masovou propagaci.

2.3 Finanční vzdělávání ve školách

V předškolním a raném školním věku má na dítě velký vliv postoj rodičů k penězům, respektive to, zda je negativní či pozitivní. Na formování dítěte má dále vliv úroveň finanční gramotnosti samotných rodičů, popřípadě jejich povolání. Svou roli sehrávají také zvyklosti rodiny. Příkladem může být vliv toho, zda se malé dítě účastní ekonomických transakcí jako divák, a seznámí se tak s penězi. Typické je doprovázení rodičů na nákup. Na dětskou psychiku také silně zapůsobí případné prožití exekuce a s tím často spojených konfliktů mezi rodiči. Pokud se v dítěti již v útlém věku špatnými zkušenostmi vypěstuje negativní vztah k penězům, může to mít později dopad na jeho finanční gramotnost, protože se nebude chtít o finance tolik zajímat. Reakce na stresové podněty je však u různých jedinců různá a někoho naopak může taková prožitá zkušenost v dospělosti vést k větší dluhové odpovědnosti.

Finanční vzdělávání mladé generace navíc může mít pozitivní vliv na rodiče dětí, neboť ti v době komunismu nezískali ani praktické zkušenosti z této oblasti. Vliv může být v zásadě dvojího typu, a to přímý a nepřímý. Nepřímý v situacích, kdy se rodiče dostanou do kontaktu se základními zásadami zodpovědného finančního chování prostřednictvím svých dětí již v době, kdy tyto navštěvují první stupeň základní školy,

⁵² MINISTERSTVO FINANCÍ. Národní strategie finančního vzdělávání, s. 14-15

⁵³ Tamtéž, s. 21

⁵⁴ TEPLÝ, Petr. Navigátor bezpečného úvěru, s. 133

což v rodičích může v některých případech následně vyvolat hlubší zájem o finance jako celek. Absolventi středoškolského a vysokoškolského vzdělání mohou zase v některých směrech svým blízkým na základě získaných znalostí poradit. Pokud je tento předpoklad pravdivý, lze absenci rady považovat za jedno z vysvětlení toho, proč se na důchod nejméně připravují bezdětné osoby, jak uvádí Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.⁵⁵

Významným posunem v oblasti finančního vzdělávání ve školách je bezesporu to, že od roku 2013 je finanční gramotnost povinnou součástí výuky na základních školách.⁵⁶ Přístupy v jednotlivých fázích školní docházky se samozřejmě liší kvůli dosažení co možná největší efektivity a názornosti pro cílovou skupinu. Finanční vzdělání je specifické svou dynamičností a na to musí reagovat i vyučující.⁵⁷ Metodická příručka Národního ústavu pro vzdělávání doporučuje při výuce financí dodržovat čtyři principy: princip integrace, názornosti, obecnosti a etiky.⁵⁸

Důležitost finančního vzdělávání podtrhuje i zájem OECD, která plánuje uskutečnit průzkum v rámci projektu PISA (Programme for International Student Assessment), který se zaměří na tuto oblast.⁵⁹ Vzhledem k určité podmíněnosti dobré finanční gramotnosti gramotností matematickou, mohou již výsledky šetření z roku 2012, které si vytyčilo za svůj hlavní cíl zhodnotit v mezinárodním měřítku úroveň matematických znalostí patnáctiletých, naznačit, jaké jsou předpoklady studentů jednotlivých zemí uspět v testu finanční gramotnosti. To i navzdory nepopiratelnému faktu, že úroveň matematických znalostí není zdaleka to jediné, co finanční gramotnost žáků ovlivňuje, a že důležitá je také komplexní gramotnost funkční. Jak můžeme vidět na grafu 4, ze sousedních zemí dosáhly v matematické části v tomto šetření lepších výsledků než Česká republika všechny kromě Slovenska a celkové rozpětí mezi jednotlivými státy střední Evropy činí 36 bodů.⁶⁰ Nejlepšího výsledku dosáhlo ze sledovaného souboru Polsko, nejhoršího pak Slovensko.⁶¹ Tento pozitivní posun v

⁵⁵ ŠLAPÁK, Milan et al. Finanční příprava na život v důchodu: informovanost, postoje a hodnoty., s. 27

⁵⁶ HESOVÁ, Alena. Aktualizovaná Metodická doporučení pro výuku finanční gramotnosti. In: *Metodický portál RVP.CZ: unikátní PROSTOR PRO UČITELE, sdílení zkušeností a spolupráci* [online]. 30. 05. 2013 [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/17579/AKTUALIZOVANA-METODICKA-DOPORUCENI-PRO-VYU-KU-FINANCNI-GRAMOTNOSTI.html/>

⁵⁷ HESOVÁ, Alena a Eva ZELENDOVÁ. Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka, s. 8

⁵⁸ Tamtéž, s. 34

⁵⁹ PALEČKOVÁ, Jana et al. Hlavní zjištění PISA 2012: Matematická gramotnost patnáctiletých žáků, s. 9

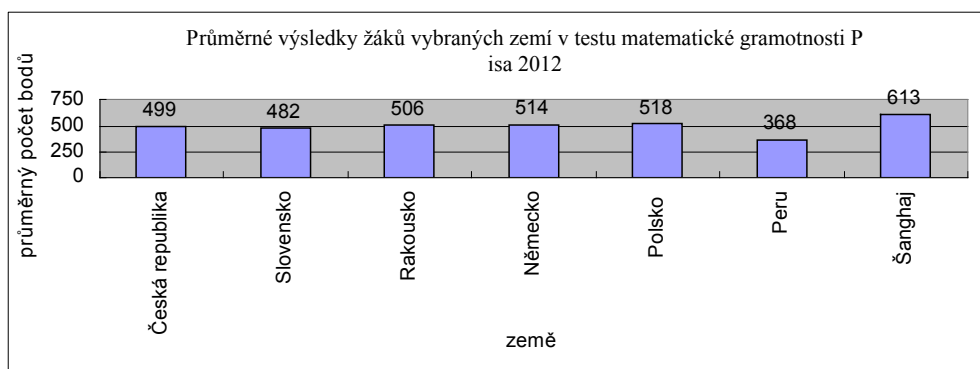
⁶⁰ Tamtéž, s. 13

⁶¹ Tamtéž s 13

polské populaci se při akceptaci alespoň částečné vzájemné závislosti finančních a matematických znalostí později projeví ve zvýšení úrovně finanční gramotnosti mladých polských obyvatel.

Oblasti pro výuku financí na středních školách stanovuje Standard finanční gramotnosti pro střední vzdělávání. V tomto standardu považují za nejpřínosnější zahrnutí práv spotřebitele, především pak ale obsahu smluv jako jedné ze Standardem doporučených oblastí,⁶² především vzhledem ke vztahu současných spotřebitelů ke čtení smluv.

Graf 4. Výsledky žáků v rámci testování matematické gramotnosti Pisa 2012. Zdroj: PALEČKOVÁ, Jana et al. *Hlavní zjištění PISA 2012: Matematická gramotnost patnáctiletých žáků*, s. 13

Na vysokých školách se již apriori předpokládá jistá míra finanční gramotnosti. Na jednotlivých oborech se studenti seznamují se základními finančními zákonitostmi, jež jsou důležité pro jejich předpokládané budoucí uplatnění na trhu práce. Ekonomický přesah má totiž i mnoho primárně neekonomických oborů. Kupříkladu v případě studia regionální geografie se studenti zaměří spíše na regionální ekonomické aspekty, jakými jsou například v průmyslu i v zemědělství významné úspory z rozsahu či vliv vzdálenosti centra města na zemědělskou produkci. Základy ekonomie jsou tak vyučovány na mnoha fakultách, samozřejmě s různou intenzitou, zejména pak v rámci studia managementu jednotlivých oborů, jako je chemie, zdravotnictví či školství. Vzhledem k postavení ekonomie v systému věd se pravděpodobně bude ekonomie na přírodovědeckých fakultách vyučovat trochu odlišným způsobem, než je tomu na katedrách filozofických. Na přírodovědeckých fakultách lze očekávat větší uplatnění matematických postupů ve finančním vzdělávání.

⁶² RATHOUSKÁ GRMELOVÁ, Eva, a kol. *Finanční gramotnost: analýza zapracování finanční gramotnosti do ŠVP středních odborných škol*, s. 30

Rovněž na jazykových katedrách se studenti většinou seznámí se základními ekonomickými pojmy v nejrůznějších předmětech, například při překladu či tlumočení. Takovéto seznámení se s terminologií v cizím jazyce je ale užitečné pouze tehdy, zná-li student český význam těchto termínů. Proto je dobré, když je cizojazyčný výklad těchto termínů doprovázen také vysvětlením jejich obsahu.

Ať už je finanční vzdělávání na vysokých školách prováděno jakkoliv, nikdy by se neměl vytratit celkový nadhled, schopnost propojit mezi sebou jednotlivé probírané oblasti a zaměření na praktické uplatnění získaných znalostí.

Vzdělávací programy jsou kromě studentů a odborníků dostupné také seniorům. Některé vysoké školy jim nabízejí studium financí v rámci Univerzit třetího věku⁶³ a snaží se tak snížit pravděpodobnost toho, že se některý senior ocitne v těžké finanční situaci. Problémem ve vzdělávání starší populace je také poměrně rozšířený „subjektivní pocit nedostupnosti takového semináře“.⁶⁴

2.4 Projekty na podporu finančního vzdělání

Finanční vzdělání však probíhá i jinými cestami než v rámci vzdělávací soustavy, a to prostřednictvím nejrůznějších kurzů, knih, internetových portálů či za přispění médií. Projekty se také liší svou cílovou skupinou. V České republice existuje program výuky finanční gramotnosti pro druhý stupeň základních škol nesoucí jméno „Dnešní finanční svět“ a působící pod záštitou České spořitelny.⁶⁵ Rovněž v zahraničí běží celá řada projektů, které mohou svým účastníkům pomoci aktivizovat jejich finanční znalosti.

Na Slovensku například běží oceňovaný program s názvem „Poznaj svoje peniaze“, jež je první e-learningový program zaměřený na správu financí na Slovensku a který nabízí i speciální internetovou aplikaci pro výuku.⁶⁶ Projekt se tak snaží dát výuce tohoto předmětu pro žáky atraktivní podobu, což by se v budoucnu mohlo stát inspirací i pro české prostředí.

S dalším zajímavým projektem výuky se lze setkat v Polsku. V tomto případě se jedná o „Szkolne Kasy Oszczędności“, což je největší projekt svého druhu v Polsku, v rámci kterého byly zavedeny ve spolupráci s PKO Bank Polski úročené školní

⁶³ PAVELKOVÁ, Jaroslava. Vzdělávání seniorů v oblasti finanční gramotnosti, s. 238

⁶⁴ ŠLAPÁK, Milan et al. Finanční příprava na život v důchodu: informovanost, postoje a hodnoty., s. 36

⁶⁵ Školní atlas Dnešní finanční svět. Bankovníctví. 2013, roč. 20, č. 4, s. 42.

⁶⁶ O projekte. Poznaj svoje peniaze [online]. © 2013 Nadácia pre deti Slovenska [cit. 2014-01-26]. Dostupné z: <http://www.poznaj.sk/o-projekte.html>

spořitelní knížky, na kterých může úrok dosáhnout až 4,5 %.⁶⁷ Projekt se snaží získat na atraktivitě prostřednictvím vytvoření maskota a zaujmout tak děti, na které je projekt zacílen. Projekt považují za velice originální. Podobný projekt by mohl uspět i v Česku, zde by však možná chvíli trvalo, než by se do něj zapojilo větší množství lidí a škol s ohledem na absenci tradice takového projektu.

Rakousko je zjevně velmi úspěšné ve vzdělávání zdejších obyvatel. Napovídají tomu alespoň výsledky studie ING, kdy zhruba třetina Rakušanů souhlasí s tvrzením, že se o finančních záležitostech dozvěděli ve škole, což je jedno z nejvyšších čísel v rámci účastníků studie.⁶⁸ Jedním z rakouských projektů, který působí v oblasti finančního vzdělávání, je „finanz führerschein“, který nabízí celkem tři odlišné stupně pro tři věkové kategorie, kde první modul je určen pro děti ve věku 11 až 12 let, další pro lidi ve věku mezi 13. až 14. rokem a poslední pro mládež ve věku 16 až 18 let.⁶⁹ V těchto modulech se postupuje od základních otázek týkajících se financí, jako je původ peněz a lidské potřeby, až po smlouvy s bankami a stanovování finančních cílů.⁷⁰

Subjektivní pocit edukace ve škole však, jak se zdá, nemusí mít přímou návaznost na objektivní úroveň finančních znalostí. Tuto hypotézu potvrzuje případ Poláků, kteří tvrdí, že se o finančních záležitostech dozvěděli ve škole více informací než Němci,⁷¹ i když v porovnání s nimi vykazují celkově daleko nižší finanční gramotnost. Je možné, že Němci hodnotí informace získané ve škole jako nedostatečné právě proto, že mají vyšší finanční gramotnost, kterou však získali až za delší časové období svého života. Subjektivní pocit vzdělání tedy nelze použít jako spolehlivé vodítko při hodnocení finanční gramotnosti určité populace.

Další možností, jak oslovit obyvatelstvo, jsou rozhlasové a televizní pořady. Vysílání v této skupině cílí na rozličné diváky. Výhodou určitých televizních pořadů s touto nebo příbuznou tematikou je to, že obsahují kromě vzdělávací také zábavnou složku, a divák se tak může vzdělávat i pasivně. Mezi populární pořady patří „Den D“, který je výhodný zejména pro zájemce o podnikání. Mohou si totiž udělat obrázek o

⁶⁷ Poznaj Moc oszczędzania w SKO. PKO Bank Polski [online]. © 2014 PKO Bank Polski [cit. 2014-01-27]. Dostupné z: <https://www.pkobp.pl/lpk/promocja-sko-id01/?s=%2Fdzieci-uczniowie-i-studenci%2Fszkolne-kasy-oszczednosci%2F&med=button>

⁶⁸ Overview of ING International Survey results on financial competence: Graphical illustrations of notable differences, s. 5

⁶⁹ Module und Mindestanforderungen. Fit fürs Geld [online]. [2012] [cit. 2014-01-27]. Dostupné z: <http://www.fitfuergeld.at/finanzfuhrerschein-das-project/module-und-mindestanforderungen/>

⁷⁰ Tamtéž

⁷¹ Tamtéž, s. 5

tom, jaké podnikatelské záměry jsou životaschopné a o tom, co je potřeba pro úspěšný rozjezd podnikání.

Další mediální projekt „Krotitelé dluhů“ se dotýká velice aktuální oblasti. Divák může finanční situaci účastníků projektu konfrontovat se svou vlastní a v případě potřeby provést opatření, která budou směřovat k tomu, aby se do podobné situace nedostal.

Rozhlasové pořady nemají většinou takovou sílu ovlivnit diváka kvůli absenci vizuální složky. Zase na druhou stranu dávají posluchači více času zpracovat předkládané informace, a tak i podávání informací touto cestou může dobře splnit svůj účel.

Finanční vzdělávání probíhá mnoha cestami a na jeho nutnost český stát upozorňuje v rámci několika dokumentů. V oblasti finančního vzdělávání pak může česká vláda čerpat inspiraci z několika inovativních projektů v zahraničí. Za velmi perspektivní a účinný považují polský projekt spořitelních knížek. I u nás již některé projekty na podporu finanční gramotnosti fungují.

Rakouská vzdělávací soustava je patrně velmi efektivní, co se týče finančního vzdělávání, alespoň tedy podle subjektivního názoru rakouských obyvatel. Velmi vlivná jsou v této oblasti média, a to nejen jako poskytovatelé finančních informací, ale i jako producenti nejrůznějších vzdělávacích pořadů na toto téma.

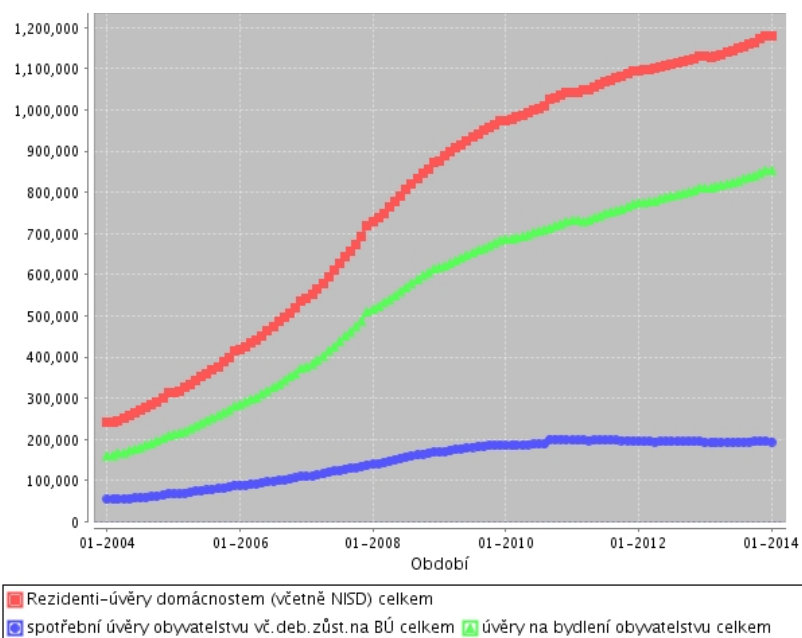
V kapitole také věnuji zvýšenou pozornost přístupu k finančnímu vzdělávání na vysokých školách, kdy upozorňuji na nutnost praktického zaměření výuky.

3. Finanční gramotnost, dluh a úvěr

3.1 Dluh domácností

Zadluženost českých domácností se v současné době pohybuje na hodnotě 1,2 bilionu korun. Zadluženost je velice aktuálním problémem, který je s finanční gramotností úzce spjatý. Podíváme-li se na vývoj objemu dluhu českých domácností v

*Graf 5. Vývoj zadluženosti českých domácností v čase (v mil.korun),
Zdroj: ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. ARAD – Systém časových řad – Česká národní banka. Dostupné z:
http://www.cnb.cz/cnb/stat.arady_pkg.strom_kore*

čase, který je zobrazen na grafu 5, zjistíme, že neustále narůstá. V období od roku 2006 do roku 2014 vzrostl objem zadlužení domácností téměř trojnásobně. Na tomto čísle se bezesporu podepsala stále ještě probíhající finanční krize, která připravila mnoho lidí o trvalý příjem. Foster s Magdoffem pak ve svém díle Velká finanční krize upozorňují na třídní charakter zadluženosti, tedy na fakt, že nejrychleji roste zadlužení u nižších příjmových skupin.⁷² Dále zdůrazňují, že motorem zvyšující se zadluženosti v USA je snaha zachovat si svoji životní úroveň.⁷³ S těmito aspekty zadluženosti je třeba počítat i v rámci České republiky.

⁷² FOSTER, John Bellamy a Fred MAGDOFF. Velká finanční krize: příčiny a následky., s 30

⁷³ Tamtéž, s 35

Vývojový trend celkového zadlužení kopíruje nárůst objemu úvěrů na bydlení, jelikož úvěry na bydlení se podílí největší měrou na celkovém dluhu domácností. Jak bylo uvedeno v předchozí části, chybí zde však efektivní mediální kampaň, která by měla za cíl tento nárůst dluhu domácností řešit. Jediné výraznější mediální pozornosti se v minulých měsících dostalo dluhu státnímu, jelikož současný prezident Miloš Zeman zřídil Fond na úhradu státního dluhu.

V souvislosti s předcházející kapitolou je nutné podotknout, že nejčastějšími dlužníky jsou podle Exekutorské komory České republiky lidé ve věku 20-35 let.⁷⁴ Zjištění samo o sobě není nějak překvapivé, pokud si uvědomíme, že právě v tomto období má člověk větší výdaje, které souvisí se zajištěním vzdělání či zakládáním rodiny, tudíž si tato věková skupina bere také značné množství úvěrů. Jelikož jsou pro pohyb na úvěrovém trhu nutné znalosti a zkušenosti, byla v předchozí kapitole zdůrazňována nutnost praktického zaměření výuky financí.

Podle Ondřeje lze najít jisté paralely mezi chováním státu a jednotlivce v oblasti dluhové odpovědnosti, kdy větší zadluženost státu může vyvolat také zadluženost na straně domácností.⁷⁵ Jedná se o zajímavou myšlenku, avšak musíme si uvědomit, že téměř všechny evropské státy jsou zadluženy, i když rozdílnou měrou, a tak podle mého názoru nelze chování státu použít jako příliš směrodatný ukazatel při vysvětlení zadlužení domácností. Pozitivní psychologický účinek na populaci může mít situace, kdy stát hospodaří s přebytkem, ale to se týká jen omezeného okruhu lidí, kteří takovým ukazatelům věnují patřičnou pozornost. Ti se rekrutují především z těch, kteří mají o finančních záležitostech dobré povědomí a uvědomují si negativní důsledky předlužení, tedy na ty, kteří takovou měrou osvětovou kampaň již nepotřebují.

3.2 Nebankovní poskytovatelé úvěrů

Vzhledem k tomu, že počet společností, které úvěry nabízí, se za poslední období rapidně zvýšil, roste i pravděpodobnost konfliktu mezi smluvními stranami ohledně nedodržení podmínek kontraktu. Vzniku nejrůznějších sporů navíc nahrává i fakt, že lidé velmi často nečtou smlouvy, jak bylo diskutováno v první části práce. Pokud si uvědomíme, že ve státě s populací kolem deseti milionů osob na konci roku 2012 operovalo přes třiatřicet tisíc subjektů, které mají právo poskytovat či

⁷⁴ KAFKOVÁ, Eva, Olga VAŠÍČKOVÁ a Ondřej NOSEK. Průzkum a analýza finanční gramotnosti akademické obce Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, s. 152

⁷⁵ ONDŘEJ, Jan. Některá rizika spojená se zadlužováním domácností při uzavírání spotřebitelských smluv (úvěrů), s. 162.

zprostředkovat úvěr,⁷⁶ dojdeme k závěru, že tuzemský trh je jimi přesycen. Tak vysoké číslo je výsledkem stálé poptávky po úvěrech. To je dáno tím, že, jak upozorňuje Zamrazilová, se z této oblasti vytrácí český konzervatismus a lidé nejsou ochotni tak moc šetřit jako v minulosti.⁷⁷

Tak velký počet poskytovatelů a zprostředkovatelů je dán také tím, že lze poskytovat úvěry i jen s živnostenským oprávněním. Zákon v případě vázané živnosti stanovuje podmínky, které musí být splněny za účelem udělení živnostenského oprávnění. Tyto podmínky jsou následující: dosažení středoškolského vzdělání s maturitní zkouškou nebo „osvědčení o rekvalifikaci nebo jiný doklad o odborné kvalifikaci pro příslušnou pracovní činnost vydaný zařízením akreditovaným Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, nebo ministerstvem, do jehož působnosti patří odvětví, v němž je živnost provozována“ či tři roky praxe.⁷⁸ Vzhledem k tomu, že nyní poskytovatel úvěrů musí splnit pouze jednu z těchto podmínek, počet udělených oprávnění je poměrně vysoký, a konfliktům se tak nelze účinně vyhnout. Tento stav vznikl posunem od doby, kdy bylo poskytování úvěrů dokonce živností volnou, která vyžadovala pouze splnění „všeobecných podmínek“, kterými jsou bezúhonnost a věk 18 let.⁷⁹ Z uvedeného jasně vyplývá, že ani samotný poskytovatel nemusí mít vzdělání ekonomického zaměření. Tento fakt by samozřejmě měli vzít případní žadatelé o úvěr do úvahy při sjednávání kontraktu. Jako jisté vodítko při výběru poskytovatele doporučuje Kavan jejich příslušnost k Etickému kodexu finančního trhu anebo Memorandu ochrany spotřebitele při poskytování spotřebitelských úvěrů.⁸⁰ Předchozí výklad opět dokládá důležitost dobré informovanosti spotřebitele a existence gramotnosti legislativní jako kompetence úzce propojené s gramotností finanční.

Pokud porovnáme stav legislativy, která upravuje působení poskytovatelů úvěrů, s ostatními zkoumanými zeměmi, zjistíme, že na Slovensku je pro poskytování spotřebitelského úvěru potřeba splnit pouze podmínky na úrovni podmínek

⁷⁶ TEPLÝ, Petr a kol. Navigátor bezpečného úvěru, s. 48

⁷⁷ CHUCHVALCOVÁ, Jana. Finanční gramotnost v ČR je překvapivě nízká., s. 13

⁷⁸ Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, příloha č. 2 živnosti vázané, Dostupný také z: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/zivnost/>

⁷⁹ Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, § 6, odstavec 1 Dostupný také z: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/zivnost/>

⁸⁰ KAVAN, Michal. Zadlužení - fenomén současnosti, s. 100

všeobecných v české úpravě, ke kterým se přidává prvek důvěryhodnosti.⁸¹ Na rozdíl od české legislativy jsou podmínky pro poskytování těchto služeb však zakotveny přímo v zákoně o spotřebitelském úvěru, což je opět výhodné pro jedince, který zvažuje pořízení spotřebitelského úvěru, neboť může získat ucelenější pohled na věc na základě jednoho předpisu. Za nejpodstatnější rozdíl mezi úpravami na území těchto dvou států však považují to, že slovenský zákon zavedl registr věřitelů, do kterého mají povinnost zapsat se všechny subjekty poskytující spotřebitelský úvěr.⁸² Toto dává klientovi mnohem větší přehled o tom, kdo je oprávněn služby tohoto typu poskytovat, a spotřebitel se tak může lépe vyhnout nejruznějším podvodným nabídkám. Opět zde ale může hrát roli informační asymetrie, kdy žadatel nemusí mít o takovém seznamu ponětí. Pokud je však o něm spotřebitel informován, může se tím výrazně zlepšit jeho postavení jako „slabší strany“ spotřebitelských vztahů.

V České republice zatím takový registr nenajdeme. Jeho zavedení by však mohlo přispět ke snížení zájmu o tuto činnost, především ze strany tzv. „predátorských“ subjektů, jelikož ne každý subjekt by měl zájem být v takovém seznamu uveden. Dalším faktorem, který hraje svou roli, je značná roztříštěnost dozoru nad těmito subjekty. Takováto roztříštěnost jen přispívá k další nepřehlednosti trhu.

Často používané jsou ve smlouvách rozhodčí doložky. I v tomto směru lze vyzorovat tendence k větší ochraně spotřebitele. Novela zákona o rozhodčím řízení totiž přikazuje, aby byly rozhodčí doložky sepsány na samostatném listu smlouvy.⁸³ Toto opatření zlepšuje pozici spotřebitele. Zvyšuje totiž jeho šanci na případnou rozhodčí doložku reagovat.

V souvislosti s těmito konstatováními je třeba si uvědomit, že se legislativa v této oblasti neustále vyvíjí. Dohnal dokonce v souvislosti s novým občanským zákoníkem, který se dotýká i spotřebitelských úvěrů, vyjadřuje obavu ze zavedení přílišné autonomie spotřebitele.⁸⁴ Pokud zvážíme vztah českých spotřebitelů k uzavíraným kontraktům, nelze tuto obavu považovat za neopodstatněnou.

⁸¹ Zákon č. 129/2010 Z. z. o spotřebitelských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov ako vyplýva zo zmien a doplnení vykonaných zákonom č. 394/2011 Z. z. a zákonom č. 352/2012 Z. z., §20, odstavec 2. Dostupný také z: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Legislativa/_UplneZneniaZakonov/Z1292010.pdf

⁸² Zákon č. 129/2010 Z. z. o spotřebitelských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov ako vyplýva zo zmien a doplnení vykonaných zákonom č. 394/2011 Z. z. a zákonom č. 352/2012 Z. z., §20, odstavec 24. Dostupný také z: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Legislativa/_UplneZneniaZakonov/Z1292010.pdf

⁸³ TEPLÝ, Petr. Navigátor bezpečného úveru, s 49

⁸⁴ DOHNAL, Jakub. Spotřebitelský úvěr: praktická příručka s příklady a judikaturou., s. 104

3.3 Instituty pro rozhodování sporů ve finanční oblasti

Vzhledem ke stavu na našem trhu s úvěry je existence dozoru nad smluvními vztahy nutností. I v tomto případě je výhodné mít tuto činnost rozdělenou do několika institucí a stupňů, aby v případě pochybení jedné instituce mohla oprávněnost nároku posoudit jiná. V České republice existují jak bankovní ombudsman na úrovni jednotlivých poskytovatelů, tak institut finančního arbitra pro celou soustavu poskytovatelů. Kromě těchto orgánů se na rozhodování sporů ve finanční oblasti podílejí soudy a rozhodci.⁸⁵ Problémem, na který občané naráží při řešení jednotlivých sporů je fakt, že mnohdy ani nevědí, který orgán vyhledat. Celých 34 % lidí uvedlo, že zcela neví, kam by se mělo obrátit v případě sporu, další pak uvádějí špatné instituce.⁸⁶ Tato čísla jsou poměrně vysoká a stát a subjekty finančního sektoru by se měly ve svých vzdělávacích aktivitách na tuto oblast zaměřit.

Finanční arbitr České republiky poskytuje své služby bezplatně, což může přimět k podání stížnosti i ty osoby, které by tak neučinily za jiných podmínek. V okolních zemích lze najít nejrůznější podmínky práce obdobných institutů. V Polsku je za služby finančního arbitra stanoven poplatek 50 zł a v případě, že je hodnota částky, která je předmětem řízení, nižší než 50 zł, činí poplatek 20 zł.⁸⁷ V Německu a Rakousku se poplatek neplatí.⁸⁸ Právě progresivní poplatky mohou být za určitých okolností nejvýhodnější variantou, ale až v době, kdy má finanční arbitr nebo bankovní ombudsman v zemi pevnou tradici a lidé si zvyknou komunikovat s ním své stížnosti. Při vhodném nastavení progresivní poplatek totiž neodradí případné stěžovatele u malých částek, zároveň však zabezpečí to, že člověk podání žádosti o řešení sporu důkladně zváží. Je důležité, aby byl finanční arbitr nestranný a otevřený vůči veřejnosti.⁸⁹ Otevřenost je důležitá proto, že finanční arbitr, podobně jako jednotliví bankovní ombudsmani, musí být maximálně transparentním institutem, aby získal a udržel si důvěru veřejnosti.

⁸⁵ TEPLÝ, Petr. Navigátor bezpečného úvěru, s. 48

⁸⁶ STEM/MARK A.S. Finanční gramotnost v ČR: Kvantitativní výzkum - Finanční gramotnost obyvatel, s. 87

⁸⁷ ZBP: Działalność. Związek Banków Polskich [online]. Copyright © 2013 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://zbp.pl/dla-konsumentow/arbitrer-bankowy/dzialalnosc>

⁸⁸ SCHOLZ, Petr. Zákon o finančním arbitrovi: komentář, s. 79

⁸⁹ BALABÁN, Zdeněk et al. Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti, s. 367

Vedle finančního arbitra existuje v České republice ještě institut bankovního ombudsmana na úrovni jednotlivých bank, který má podobnou funkci. Banky tímto zavedením tohoto institutu získají na transparentnosti.⁹⁰ I když jsou bankovní ombudsmani zřizováni jednotlivými bankami, je v jejich zájmu zajistit jeho spravedlivé rozhodování, protože příliš velkým počtem žádostí k finančnímu arbitrovi by došlo k poškození pověsti banky. To by mělo za následek ztrátu důvěry klientů a jejich přechod ke konkurenci.

Pokud porovnáme počet podání, která směřovala na finančního arbitra v roce 2012,⁹¹ a počet podání, která v témže období řešil bankovní ombudsman České spořitelny⁹² jako největší tuzemské banky, dojdeme k závěru, že jen bankovní ombudsman České spořitelny řešil ve sledovaném období dvakrát více podání než finanční arbitr a že u českých spotřebitelů je finanční arbitr vcelku správně vnímán jako instituce, na kterou se obrací pouze v komplikovaných situacích, které nelze účinně vyřešit na úrovni jednotlivých poskytovatelů.

Zadluženost domácností v ČR představuje podstatný problém, kterému však není věnována dostatečná mediální pozornost. Trh úvěrových poskytovatelů je v České republice značně nepřehledný a přesycený. Slovenský model registru poskytovatelů úvěrů je v této kapitole představen jako možné řešení tohoto problému. V oblasti ochrany spotřebitele se jeví jako výhodné řešení zavedení polského modelu progresivního poplatku za služby finančního arbitra.

⁹⁰ POLOUČEK, Stanislav. Bankovníctví, s. 48

⁹¹ KANCELÁŘ FINANČNÍHO ARBITRA. *VÝROČNÍ ZPRÁVA O ČINNOSTI FINANČNÍHO ARBITRA ZA ROK 2012, s 3*

⁹² OMBUDSMAN FINANČNÍ SKUPINY ČESKÉ SPOŘITELNY. *Výroční zpráva 2013, s 3*

4. Vliv finanční gramotnosti na úspěšnost podnikání a všeobecně působící psychologické vlivy

4.1 Finanční gramotnost v podnikání

Vliv finanční gramotnosti a finančního vzdělání na podnikání je neoddiskutovatelný. Projevuje se jak u velkých nadnárodních společností, tak u podnikání fyzických osob. V případě větších firem se však agendy, které mají vedoucí pracovníci na starosti, rozdělují. U firemních managerů se předpokládá vysoká úroveň finančních znalostí a ti musí za účelem jejich přijetí do firmy projít náročným výběrovým řízením. I když i u managerů existuje určitá možnost profesního pochybení z důvodu špatného vyhodnocení situace, vlastníci firem se ji logicky snaží právě pečlivým výběrem zaměstnanců na vedoucí pozice minimalizovat.

Naproti tomu u živnostníků či malých rodinných firem, kdy je vlastník zároveň i managerem a kdy nese sám odpovědnost za úspěšnost svého podnikání, může taková odbornost mnohdy chybět, jelikož živnostník může být osoba bez ekonomického vzdělání. I živnostník může mít stejné postoje jako respondenti v průzkumech finanční gramotnosti, a může se tedy dopouštět stejných chyb, které však v tomto případě budou fatální pro jeho podnikání. Za krizového vývoje, kdy krachuje mnoho firem a soukromých podniků, je dobrá orientace ve financích ještě důležitější. Potřebu soustavného vzdělávání živnostníků dobře ilustrují výsledky průzkumu Ministerstva financí z roku 2007. I když jsou manipulace s penězi a investování pro živnostníka klíčovou záležitostí, stále jich 18 % nedokáže určit výhodnější nabídku při dané úrokové sazbě,⁹³ což je vysoké číslo, uvažíme-li potřebu takovýchto znalostí pro úspěch podnikatele. Nízká finanční gramotnost podnikatele se, pokud nebude schopen uhradit své závazky, projeví ve snížení jeho bonity, což může mít negativní dopad nejen na poskytování úvěrů klasických, ale i úvěrů obchodních, z čehož může následně vzejít poškození odběratelsko-dodavatelských vztahů. Nízká finanční gramotnost může vést k problémům v odběratelsko-dodavatelských vztazích i při použití směnky jako zajišťovacího nástroje. Pokud odběratel směnku podepíše, aniž by znal závazek, který na sebe tímto bere, bude to mít pro něj následky nejen v podobě ztráty potřebného

⁹³ STEM/MARK A.S. Finanční gramotnost: Kvantitativní výzkum pro MF ČR, s. 31

dodavatele, ale vystavuje se i riziku soudního řízení. Pro znalého dodavatele je směnka naopak výhodným nástrojem k otestování bonity odběratele.

Na to, že drobní podnikatelé musí čelit při své praxi obdobným problémům jako jiní spotřebitelé, upozorňuje Teplý, když připomíná, že byly zpřísněny informační povinnosti poskytovatelů v případě jednání s touto skupinou klientů.⁹⁴

V souvislosti s drobnými podnikateli je také dobré připomenout otevřenost české ekonomiky. V případné konkurenci zahraničních subjektů může být absence či nedostatečná úroveň finančních kompetencí podstatným handicapem. Aby se zvýšila šance živnostníků přežít na trhu, měli by se stát jednou z prioritních skupin v oblasti finančního vzdělávání.

Vliv na finanční gramotnost podnikatelů má však nepochybně i doba, po kterou ten či onen člověk v oboru působí a může tak čerpat zkušenosti. Zkušený podnikatel je totiž obeznámen se zvyklostmi, které se uplatňují v jeho oboru. Finanční chování podnikatelů a firem ovlivňují kromě finančních znalostí i podnikatelské zvyklosti. Svědčí o tom i to, že dokumentární akreditiv, hojně užívaný v případě přeshraničních vztahů, je poměrně málo využívaným platebním nástrojem v tuzemsku.

Podnikání se u nás stává stále dostupnější i mladým lidem. Mezi tyto lze počítat rovněž studenty a čerstvé absolventy škol. Usnadnění zahájení podnikání však s sebou nese zároveň i vyšší nároky na zodpovědnost a kvalitní znalosti z oblasti firemního řízení již právě v tomto mladém věku.

Mladým lidem může pomoci seznámit se s důležitými zákonitostmi podnikatelského sektoru i existence tzv. „podnikatelských inkubátorů“, kde mohou začínající firmy své podnikání rozvíjet. Právě pro edukaci mladých lidí v této oblasti se pak ukazuje jako velmi důležité partnerství firem a vysokých škol. Účast na praxi ve firmách studentům pomůže získat praktické zkušenosti, které mohou později uplatnit při založení jejich vlastní společnosti.

4.2 Psychika člověka a spotřební chování

S problematikou finanční gramotnosti úzce souvisí psychika a potřeby člověka. Člověk má vrozené nutkání své potřeby uspokojovat. Potřeby jako takové jsou

⁹⁴ TEPLÝ, Petr. Navigátor bezpečného úvěru, s. 121

dynamické a člověk reaguje pružně na změnu životních podmínek. Potřeby jsou značně individuální, v zásadě však povětšinou kopírují Maslowovu teorii potřeb.⁹⁵

Toto vrozené nutkání uspokojovat potřeby je tím důvodem, proč si lidé berou úvěry či investují do finančních nástrojů. Současná spotřební společnost je takovou společností, kde člověk, který není vybaven moderní technologií, má menší šanci se uplatnit než člověk společensky konformní.⁹⁶ Jelikož takový nedostatek obecně přijímaných statků může mít za následek ostrakizaci ze společnosti, není divu, že mnozí lidé trpí úzkostí, byť jen podvědomou, když se jim na koupi nějakého statku nedostává potřebných prostředků. Tato úzkost u některých jedinců může přerůst až ve fyziologickou nutnost spotřeby.⁹⁷ Peníze jsou z důvodu své funkce častým tématem komunikace mezi lidmi, a to jak v soukromé, tak veřejné sféře. Hospodaření s nimi se může mnohdy stát příčinou konfliktu mezi partnery, i když počet těchto konfliktů se opět liší v závislosti na zkoumaném státu, kdy například dvě třetiny Poláků přiznávají, že mívají doma konflikty s partnerem ohledně správy peněz, což je dvakrát tak vysoké číslo jako v případě Němců či Rakušanů.⁹⁸ Toto číslo může odrážet kvalitu managementu peněžních prostředků. Jestliže jsou výdaje dlouhodobě a dobře plánovány, pravděpodobně se tím minimalizuje možnost vzniku sporů. Vliv na toto číslo má však zřejmě zčásti odlišná mentalita jednotlivých národů. Nedostatek peněz dále negativně ovlivňuje i tzv. „rodinnou odolnost“, kdy nedostatek peněz může ovlivnit psychickou pohodu členů domácnosti a jejich následné chování v krizových situacích. S psychickou odolností souvisí i případná ztráta zaměstnání člověka a následná redukce příjmů, kdy jedinec nemá jak uspokojovat některé své potřeby a může se dostat do sociální izolace.⁹⁹

Balabán sociální vyloučení definuje jako „proces, v jehož rámci je jedinci či celé skupině obyvatelstva znesnadněn či zcela zamezen přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti“.¹⁰⁰ Tato definice dokazuje, že problematiku je třeba

⁹⁵ Jedná se o teorii, která hierarchicky rozděluje lidské potřeby do 5 skupin. Podle této teorie může být potřeba ze skupiny vyššího řádu efektivně uspokojena pouze tehdy, jsou-li uspokojeny potřeby řádů nižších

⁹⁶ Hubinková, Zuzana. Psychologie a sociologie, s. 108

⁹⁷ Tamtéž, s. 108

⁹⁸ BRIGHT, Ian a Robbert KELLER. Overview of ING International Survey results on financial competence: Graphical illustrations of notable differences, s. 22

⁹⁹ LOKAJ, Aleš. Etika finanční gramotnosti, s. 11

¹⁰⁰ BALABÁN, Zdeněk et al. Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti, s. 51

vnímat komplexně, ne jako souhrn jednotlivých problémů, ale jako systém navzájem se ovlivňujících veličin. Finanční vzdělání tedy nelze v této souvislosti vnímat pouze jako proces, který sníží pravděpodobnost nadměrného zadlužení, ale také v tom smyslu, že sekundárně může mít významný dopad na kvalitu života jedince a potažmo celé společnosti. Sociálně vyloučený jedinec se totiž může stát jak obětí, tak pachatelem trestné činnosti.¹⁰¹

Finanční vzdělávání tedy ve svém důsledku zamezí nejen problémům ekonomickým, ale také, v některých případech, psychologickým či sociálním.

Dalším problémem z hlediska spotřeby je to, že mnoho lidí poměrně špatně odolává mediálním tlakům. Lidé jsou v oblasti svých potřeb často velmi snadno manipulovatelní médii, zejména kvůli asymetrii informace.¹⁰² Potenciální divák či čtenář je v tomto vztahu slabší stranou, jelikož je závislý na informacích v té podobě, v jaké se k němu dostanou.¹⁰³ V případě reklamních spotů má prodejce jedinečnou možnost zamlčet slabé stránky produktu. Domnívám se však, že v současné době internetu se výrazně změnila úloha potenciálního klienta v tomto vztahu. Dříve měl člověk, na kterého zapůsobila reklama pasivnější úlohu, než dnes, kdy má většina lidí přístup k více zdrojům informací zároveň.

Finančně gramotný člověk bude schopen rozlišit, že mu například v reklamě na spotřebitelský úvěr není podávána ucelená informace nebo že jsou některá tvrzení, která se v reklamě objeví, zavádějící či lživá. Na to bude reagovat zvýšenou opatrností a s poskytovatelem takového úvěru pravděpodobně nevstoupí do smluvního vztahu. Bude také v rámci své cenové gramotnosti schopen porovnat cenu nabízeného produktu s podobnými výrobky, které plní stejnou či podobnou funkci, a vyhnout se tak nevýhodnému nákupu.

S psychikou člověka souvisí také odlišné objemy realizovaných nákupů, pokud jedinec platí v hotovosti nebo kreditní kartou. Podle průzkumu mají lidé tendenci utratit v obchodě o několik desítek procent víc peněz, pokud platí kreditní kartou.¹⁰⁴ Ačkoliv se daný experiment odehrával ve Spojených státech, jeho výsledky jsou relevantní i pro evropské podmínky, jelikož i v Evropě jsou kreditní a debetní karty jevem zcela běžným. Tento sklon více utrácet při bezhotovostních platbách může mít na spotřebitele

¹⁰¹ Tamtéž, s. 51

¹⁰² Lokaj, Etika finanční gramotnosti, s. 67

¹⁰³ Tamtéž, s. 76

¹⁰⁴ ŠÍDLO, Dušan. Jak nás podvádějí: pravda o finančním trhu a penzijní reformě : odtajněno, s. 41

negativní dopad, zvláště uvědomíme-li si, že lidé v České republice často neznají onen klíčový rozdíl mezi kartou debetní a kreditní.

4.3 Reklama na úvěr

Reklama na úvěrové produkty má ve srovnání s reklamou na běžné výrobky určitá specifika. Z toho, co je uvedeno v předchozí podkapitole této práce, vyplývá že reklama na spotřebitelský úvěr může ovlivnit široké spektrum spotřebitelů, protože pocit nedostatku peněžních prostředků mohou zažívat i lidé s poměrně vysokými příjmy. Jelikož jsou peníze prostředkem směny, musí být používány na úhradu valné většiny potřeb člověka. Lidé s nízkými příjmy si mnohdy potřebují vzít úvěr na zabezpečení základních potřeb sebe a své rodiny. Lidé s vyššími příjmy pak využívají čerpaný úvěr na uspokojení vyšších potřeb. Tyto skutečnosti si uvědomují všichni poskytovatelé úvěrů bez rozdílu. Navíc, jak upozorňuje Marková, dluh se v České republice stává společensky tolerovanou záležitostí.¹⁰⁵ Toho využívají poskytovatelé a daný dojem ještě posilují uvedením počtu svých klientů. Pokud je toto číslo dostatečně vysoké, může mít vliv na konečné rozhodnutí člověka. Reklama na úvěry ale může být na druhou stranu pro lidi také jistým vodítkem při výběru společnosti, u které čerpat relativně bezpečný úvěr. Ti, kteří provozují poskytování a zprostředkování úvěru pouze v rámci živnostenského oprávnění a nejsou tak důsledně kontrolováni jako jiní bankovní i nebankovní poskytovatelé, si nemohou reklamu ve sdělovacích prostředcích zpravidla dovolit.

Náležitosti, které musí reklama na úvěrový produkt splňovat, jsou stanoveny v příloze 1 zákona 145/2010 Sb. o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů.¹⁰⁶

Tímto opatřením se má opět posílit pozice spotřebitele. Otázkou však zůstává, kolik lidí skutečně čte parametry úvěru během reklamy. Případní zájemci budou pravděpodobně finální nabídku posuzovat na základě jiných zdrojů, než je reklamní spot. Reklama má na diváka vliv i v tom smyslu, že lidé víc než o podstatných parametrech úvěru či jiného produktu přemýšlí nad nepodstatnými detaily.¹⁰⁷ Takovýmito drobnostmi, které mají na diváka vliv, jsou například dary, které finanční

¹⁰⁵ MARKOVÁ, Lucie. Ekonomické aspekty zadlužování in *Zadlužení - fenomén současnosti*, s. 15

¹⁰⁶ Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, příloha č 1 Povinné informace v reklamě, odstavec 1. Dostupný také z: <http://www.mfcr.cz/cs/legislativa/legislativni-dokumenty/2010/zakon-c-145-2010-sb-806>

¹⁰⁷ ŠÍDLO, Dušan. *Jak nás podvádějí: pravda o finančním trhu a penzijní reformě* : odtajněno, s. 19

instituce často poskytují novým zákazníkům či ke smlouvě o úvěru. Nejčastějším benefitem je však konsolidace půjček.¹⁰⁸ Vzhledem k povaze konsolidace může využití tohoto nástroje pomoci především lidem s pravidelným příjmem, nikoliv těm, kdo svou práci ztratí a musí řešit výpadek příjmů. Aby mohli lidé posoudit, zda pro ně konsolidace půjček představuje jisté řešení, musí znát obsah tohoto pojmu a následky s ním spojené. Také poměrně často nabízený odklad splátek má svá rizika a žádá si finančně gramotného klienta. V případě odkladu splátek se totiž ještě prodlouží doba mezi okamžikem spotřeby a okamžikem nutnosti vyrovnání finančních závazků.

Úvěr jako takový má ještě jeden psychologický rozměr. V případě spoření totiž slouží věc, na kterou shromažďujeme peníze, jako jistý druh motivátoru. V případě možnosti pořízení na úvěr se tato motivace vytrácí. Finančně gramotný člověk nahradí tuto motivaci předvídáním negativních důsledků případného nesplacení úvěru a přirozenou snahou se jim vyhnout, finančně negramotný nikoliv. Samozřejmě je v zájmu poskytovatelů, aby reklama na úvěr byla co nejlépe zapamatovatelná, a proto se snaží přicházet s něčím, co diváka na první pohled upoutá. Poměrně častým prvkem reklam jsou proto věci, které působí na emoční stránku jedince, jako jsou zvířata či děti.

Je samozřejmostí, že v regulovaném bankovním sektoru bude klamavé reklamy podstatně méně, než je tomu v případě nebankovních subjektů.

4.4 Osobní kontakt s prostředníkem

Kontakt s pracovníkem pojišťovny či banky je zpravidla velmi specifický. Jedná se totiž o člověka z oboru, který ví o dané problematice většinou více než jeho klient. Pokud se navíc jedná o zprostředkovatele dojednávajícího smlouvy, který je zpravidla obeznámen s marketingovými nástroji, ocitá se klient z hlediska informovanosti v ještě nevýhodnějším postavení. Nevýhodou pro zákazníka je, že zprostředkovatelé jsou často financováni prostřednictvím provizí z uzavřených smluv, méně často pak prostřednictvím přímých plateb.¹⁰⁹ Jsou tak logicky více motivováni k uzavírání kontraktů. Zdá se, že podobná nedůvěra panuje i vůči finančním poradcům. Vyplynulo to z průzkumu společnosti SANEP, kdy každý pátý dotázaný uvedl, že služeb finančních poradců nevyužívá, protože k nim nemá důvěru, a většina z nich by se v

¹⁰⁸ TEPLÝ, Petr. Navigátor bezpečného úvěru, s. 189

¹⁰⁹ TYL, Tomáš. 10 způsobů, jak se (ne)nechat připravit o peníze, s. 192

případě poradenství obrátila na banku či poskytovatele.¹¹⁰ Lidé v předdůchodovém věku však uvedli finanční a bankovní poradce jako častější alternativu v případě rad ohledně finančních záležitostí, poskytovatelé skončili až na druhém místě, i když s poměrně zanedbatelným rozdílem.¹¹¹ Šídlo upozorňuje, že v novém občanském zákoníku jsou zpřísněny podmínky pro odpovědnost finančního poradce za špatnou radu, kterou poskytne svému klientovi.¹¹² Změna v regulaci finančních poradců by s sebou mohla přinést větší zájem o finanční poradenství, protože lidé si budou v kontaktu s finančními poradci připadat jistější. Problematická je rovněž situace v pojišťovnictví, kde pojišťovací agenti často ruší smlouvy staré jako nevyhovující a uzavírají nové, aby měli nárok na provizi.¹¹³ Je samozřejmostí, že vyšší úroveň finanční gramotnosti může spotřebiteli pomoci účinně se bránit proti těmto nekalým postupům. Pokud si spotřebitel bude například chtít smlouvu přečíst o samotě, ztratí zprostředkovatel výhodu osobního kontaktu, a jedinec tak nebude pod zvýšenou psychickou zátěží.

V případě mladých lidí je snaha bank nabízet své finanční produkty ještě větší, protože je zde větší šance, že budou nějaký úvěr potřebovat a využijí jej. Mezi produkty, které budou nabízeny často, se řadí hypotéka či úvěr na financování vzdělání. Proto, aby si banky mladé lidi udržely, jim nabízejí zvýhodněné finanční produkty s perspektivou toho, že se student jednou stane výnosným zákazníkem.¹¹⁴ Proto některé banky využívají potřeby mladých lidí odlišit se a vytváří svou kampaň se zaměřením na tuto skupinu. Toto je další z důvodů, proč je zapotřebí kvalitní finanční vzdělání již u mladé populace.

Senioři jsou další skupinou, která bývá ohrožena psychickým tlakem. Problémem pro ně mohou být předváděcí akce, kde si sjednají úvěr, který následně nemusí být schopni splatit, což dokládá i objem exekucí na důchody.¹¹⁵ S přihlédnutím k tomuto je klíčová probíhající snaha o regulaci akcí tohoto typu.

¹¹⁰ Češi finančním poradcům nevěří. *Bankovníctví*. 2011, roč. 18, č. 12, s. 31.

¹¹¹ ŠLAPÁK, Milan et al. *Finanční příprava na život v důchodu: informovanost, postoje a hodnoty*, s. 35

¹¹² ŠÍDLO, Dušan. *Jak nás podvádějí: pravda o finančním trhu a penzijní reformě* : odtajněno, s. 169

¹¹³ *Tamtéž*, s. 196

¹¹⁴ ŠKVÁRA, Miroslav. *Finanční gramotnost*, s. 61

¹¹⁵ PAVELKOVÁ, Jaroslava. *Vzdělávání seniorů v oblasti finanční gramotnosti*, s. 234

V případě podnikatelů byly v této kapitole nastíněny jisté možné problémy živnostníků ve vztahu k jejich finanční gramotnosti a zdůrazněna potřeba finančního vzdělání současných i budoucích podnikatelů.

Ve finanční oblasti působí na jedince velké množství vlivů, které mohou ovlivnit jeho úsudek a v některých případech zhoršit jeho finanční situaci. Psychologické vnímání má souvislost s mnoha problémy, se kterými se člověk v běžném životě setkává. Psychika hraje svou roli při účasti jedince na podvodných schématech i při nákupním chování samotném, jako je tomu v případě vlivu platebních karet či reklamy na úvěry. Byl také zdůrazněn vliv nejrůznějších zprostředkovatelů finančních služeb, pokud jde o psychický stav jedince při podpisu nabízených smluv.

Závěr

Předmětem této práce byla finanční gramotnost obyvatel České republiky a její srovnání s okolními zeměmi. Toto téma je v české společnosti vysoce aktuální, zejména pak s ohledem na dlouhodobý trend zadlužování domácností. Pro efektivní řešení problémů v této oblasti je nezbytná aktivní podpora ze strany složek státu, pro celkové zlepšení situace je ale nutná i změna postojů obyvatelstva k financím a zadlužování. Při zkoumání situace v jednotlivých zemích se ukázalo, že rozdíly v úrovni finanční gramotnosti jednotlivých populací jsou značné. I když, jak jsem se snažila ukázat, existují jisté předpoklady, ať už kulturní či historické, jež přispívají k vývoji finanční gramotnosti či jej naopak zpomalují, je úlohou státu tyto předpoklady rozvíjet, jsou-li pozitivní, nebo se naopak jejich vliv pokusit co možná nejvíce utlumit v případě jejich negativního dopadu na finanční gramotnost. Jedním z nástrojů k dosažení tohoto cíle je právě analyzovat situaci v okolních státech a snažit se ve svém okolí najít postupy, které by mohly být přínosné pro zlepšení situace v ČR v této oblasti.

V úvodu této práce bylo stanoveno několik cílů. Tyto cíle se v práci podařilo naplnit, zvláště pokud vezmeme v úvahu její omezený rozsah. Kulturní a psychologické vlivy byly prozkoumány z několika odlišných hledisek. Práce tak měla napomoci k tomu, abychom si byli schopni lépe uvědomit provázanost jednotlivých faktorů. Z programů orientovaných na finanční vzdělávání byly vybrány pouze nejvýznamnější, opět s ohledem na rozsah práce. Jejich představení však splnilo svůj účel, kterým bylo nastínění možných forem finančního vzdělávání, které by byly s určitými úpravami použitelné také v českém prostředí. Podkapitoly věnované spojitosti podnikatelského sektoru a finanční gramotnosti splnily svůj účel, když ukázaly, že ani v podnikání nelze brát finanční gramotnost jako samozřejmost a že ke vzdělávání podnikatelů, jak současných, tak budoucích, je třeba přistupovat proaktivně.

Zvyšování finanční gramotnosti je dlouhodobým procesem a v této oblasti zůstává stále mnoho problémů k řešení.

Summary

This thesis is concerned with financial literacy in the Czech Republic and the neighbouring countries. Because this financial literacy is closely linked to indebtedness of population, one part of this bachelor thesis is concerned with non-banking credit providers and the possibility of their more effective regulation. It compares the level of financial literacy across Slovakia, Germany, Austria and Poland and its aim is to assess the impact of various cultural and psychological factors on financial literacy in the countries. This thesis also stresses the fact that financial literacy is vitally important for the competitive ability of Czech sole proprietors and describes some problems encountered in this area. It is concerned with several successful financial education schemes of the aforementioned countries, which may serve as an inspiration for the Czech educational system.

Použité zdroje

Knižní zdroje

BALABÁN, Zdeněk et al. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 2. aktualiz., vyd. Praha: Cofet, 2011, 416 s. ISBN 978-809-0439-610.

BEM -KOZIEL, Kornelia. Amber Gold as an example of unethical behaviour in *Zadlužení- fenomén současnosti*. Praha: Soukromá vysoká škola ekonomických studií, 2012, s 117-126 ISBN ISBN 978-80-86744-92-6.

DOHNAL, Jakub. *Spotřebitelský úvěr: praktická příručka s příklady a judikaturou*. Praha: Leges, 2011, 128 s. ISBN 978-808-7212-769.

FOSTER, John Bellamy a Fred MAGDOFF. *Velká finanční krize: příčiny a následky*. Všeň: Grimmus, 2009, 156 s. ISBN 978-80-902831-1-4.

HESOVÁ, Alena a Eva ZELENDOVÁ. *Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011, 59 s. ISBN 978-80-86856-74-2.

HUBINKOVÁ, Zuzana et al. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3., aktualiz., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2008, 277 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1593-3.

KAVAN, Michal. *Zadlužení - fenomén současnosti*. Praha: Soukromá vysoká škola ekonomických studií, 2012, s. 100-107. ISBN 978-80-86744-92-6.

LOKAJ, Aleš. *Etika finanční gramotnosti*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012, 60 s. ISBN 978-80-7464-138-1.

ONDŘEJ, Jan. Některá rizika spojená se zadlužováním domácností při uzavírání spotřebitelských smluv (úvěrů). In: *Zadlužení fenomén současnosti*. Praha: Soukromá vysoká škola ekonomických studií, 2012, s. 162-172. ISBN 978-80-86744-92-6.

PALEČKOVÁ, Jana, Vladislav Tomášek et al. *Hlavní zjištění PISA 2012: Matematická gramotnost patnáctiletých žáků*. Praha: Česká školní inspekce, 2013. ISBN 978-80-905632-0-9.

PAVELKOVÁ, Jaroslava. Vzdělávání seniorů v oblasti finanční gramotnosti. In: *Zadlužení fenomén současnosti*. Praha: Soukromá vysoká škola ekonomických studií, 2012, s. 162-172. ISBN 978-80-86744-92-6.

POLOUČEK, Stanislav. *Bankovníctví*. Karviná: Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, 2005. 389 s. ISBN 80-7248-287-4.

SHILLER, Robert J. *Investiční horečka: iracionální nadšení na kapitálových trzích*. Překlad Radim Laník. Praha: Grada Publishing, 2010, 293 s. Investice. ISBN 978-80-247-2482-9.

SCHOLZ, Petr. *Zákon o finančním arbitrovi: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2009. Beckovy texty zákonů s komentářem. ISBN 978-80-7400-091-1.

ŠÍDLO, Dušan. *Jak nás podvádějí: pravda o finančním trhu a penzijní reformě : odtajněno*. Praha: D. Šídlo, 2012, 207 s. ISBN 978-80-904345-2-3.

ŠKVÁRA, Miroslav. *Finanční gramotnost*. Praha: Miroslav Škvára, 2011, 219 s. ISBN 978-80-904823-0-2.

ŠLAPÁK, Milan et al. *Finanční příprava na život v důchodu: informovanost, postoje a hodnoty*. Praha: VÚPSV, 2010, 89 s. ISBN 978-80-7416-074-5.

TALEB, Nassim. *Černá labuť: následky vysoce nepravděpodobných událostí* [ekniha]. Přeložil Jan Hořínek. Praha: Paseka, 2011, 480 s. ISBN 978-80-7432-128-3.

TEPLÝ, Petr, a kol. *Navigátor bezpečného úvěru*. Praha: Karolinum, 2013, 198 s. ISBN 978-80-246-2287-3.

TYL, Tomáš. *10 způsobů, jak se (ne)nechat připravit o peníze*. Praha: Grada, 2013, 222 s. ISBN 978-80-247-4467-4.

Články v novinách a v časopisech

Češi finančním poradcům nevěří. *Bankovníctví*. 2011, roč. 18, č. 12, s. 31-32. ISSN 1212-4273

CHUCHVALCOVÁ, Jana. Finanční gramotnost v ČR je překvapivě nízká. *Bankovníctví*. 2011, roč. 18, č. 1, s. 12-14. ISSN 1212-4273.

Školní atlas Dnešní finanční svět. *Bankovníctví*. 2013, roč. 20, č. 4, s. 42. ISSN 1212-4273

Na internetu dostupné dokumenty

AEGON. *The Changing Face of Retirement: The Aegon Retirement Readiness Survey 2012-Germany Factsheet* [online]. [cit. 2014-01-17]. Dostupné z: <http://www.aegon.com/Documents/aegon-com/Sitewide/Retirement-Readiness-Survey/AEGON-Retirement-Readiness-Survey-Country-Report-Germany-ENG.pdf>

BRIGHT, Ian a Robbert KELLER. *Overview of ING International Survey results on financial competence: Graphical illustrations of notable differences* [online]. May 8th, 2012 [cit. 2014-01-09]. Dostupné z: https://www.ing-diba.at/uploads/media/ING_International_Survey_on_Financial_Competence_2012_02.pdf

CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, v.v.i. *Češi a spoření na důchod – listopad 2013* [online]. 16. prosince 2013 [cit. 2014-01-16]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7148/f3/es131216a.pdf

CENTRUM SOCIÁLNYCH VÝSKUMOV PRI INFOSTATE. *Fungovanie jednotlivcov a rodín vo sfére peňazí* [online]. 21.apríl 2010 [cit. 2013-12-29]. Dostupné z: http://www.infostat.sk/new_web/sk/_pdf/FinanGramsprava.pdf

ING GROUP, Corporate Communications. *ING International Consumer Resourcefulness Study: Summary of global results* [online]. January 10, 2011 [cit. 2014-01-09]. Dostupné z: <https://cz.ingfondy.eu/download/14097/2011%20Summary%20ING%20consumer%20resourcefulness%20study.pdf>

KAFKOVÁ, Eva, Olga VAŠÍČKOVÁ a Ondřej NOSEK. Průzkum a analýza finanční gramotnosti akademické obce Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. In: *Znalosti pro tržní praxi 2012: význam znalostí v aktuální fázi ekonomického cyklu = Knowledge for Market Use 2012 : significance of knowledge at the current phase of economic cycle : sborník z mezinárodní vědecké konference konané 6.-7. září 2012 na KAE FF UP v Olomouci* [online]. Olomouc: Societas Scientiarum Olomucensis II, 2012 [cit. 2014-03-21]. ISBN 978-80-87533-04-8. Dostupné z: knowledgeconference.cz/downloads/SBORNIK_ZNALOSTI_2012.pdf

KANCELÁŘ FINANČNÍHO ARBITRA. *VÝROČNÍ ZPRÁVA O ČINNOSTI FINANČNÍHO ARBITRA ZA ROK 2012* [online]. [2013] [cit. 2014-04-14]. Dostupné z: http://www.finarbitr.cz/galerie/tinymce/media/1v%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va_2012_1.pdf

MINISTERSTVO FINANČÍ. *Národní strategie finančního vzdělávání* [online]. 2010 [cit. 2014-01-23]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/2010-05_NARODNI-STRATEGIE-FINANCNIHO-VZDELAVANI.pdf

MVK. *FINANČNÁ GRAMOTNOSŤ NA SLOVENSKU -2007* [online]. 2007 [cit. 2014-01-30]. Dostupné z: <http://www.sbaonline.sk/files/subory/analyzy/verejne/Finacnagramotnost.pdf>

NÁRODNÍ EKONOMICKÁ RADA VLÁDY. Závěrečná zpráva podskupin Národní ekonomické rady vlády pro konkurenceschopnost a podporu podnikání: Kapitola 3 [online]. 2011 [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/NERV_kap03.pdf

OMBUDSMAN FINANČNÍ SKUPINY ČESKÉ SPOŘITELNY. *Výroční zpráva 2013* [online]. [2014] [cit. 2014-04-14]. Dostupné z: http://www.csas.cz/static_internet/cs/Obecne_informace/FSCS/CS/Prilohy/vz_ombudsman_2013.pdf

RATHOUSKÁ GRMELOVÁ, Eva, a kol. *Finanční gramotnost: analýza zapracování finanční gramotnosti do ŠVP středních odborných škol* [online]. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2010, 40 s. [cit. 2014-03-25]. ISBN 978-80-87063-32-3. Dostupné z: http://www.nuov.cz/uploads/FG/FG_web.pdf

THE RUSSIA TRUST FUND FOR FINANCIAL LITERACY AND EDUCATION. *Financial literacy and Inclusion: Results of OECD/INFE Survey Accross Countries and by Gender* [online]. June 2013 [cit.2013-12-23]. Dostupné z: http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/TrustFund2013_OECD_INFE_Fin_Lit_and_Incl_SurveyResults_by_Country_and_Gender.pdf

SPENKUCH, Jörg L. The Protestant Ethic and Work: Micro Evidence from Contemporary Germany [online]. 2010 [cit. 2013-12-04]. Dostupné z: http://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.363551.de/diw_sp0330.pdf

STEM/MARK A.S. *Finanční gramotnost: Kvantitativní výzkum pro MF ČR* [online]. Červenec 2007 [cit.2013-12-23]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Odborne-vyzkumy_2007_Zaverecna-zprava-z-vyzkumu-plne-zneni-STEMMARK-2007.pdf

STEM/MARK A.S. *Finanční gramotnost v ČR: Kvantitativní výzkum - Finanční gramotnost obyvatel ČR*, [online]. 2010 [cit.20.12.2013]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Odborne-vyzkumy_2010-12_Zaverecna-zprava-z-vyzkumu-plne-zneni-STEMMARK.pdf

Legislativní zdroje

Česká republika. Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů. Dostupný také z: <http://www.mfcr.cz/cs/legislativa/legislativni-dokumenty/2010/zakon-c-145-2010-sb-806>

Česká republika. Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání. Dostupný také z: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/zivnost/>

Slovenská republika. Zákon č. 129/2010 Z. z. o spotřebitelských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov ako vyplýva zo zmien a doplnení vykonaných zákonom č. 394/2011 Z. z. a zákonom č. 352/2012 Z. z., §20. Dostupný také z: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Legislativa/_UplneZneniaZakonov/Z1292010.pdf

Internetové zdroje

ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. *ARAD - Systém časových řad - Česká národní banka* [online]. Copyright(c) 2003-2009 [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cnb/stat.arady_pkg.strom_koren

HESOVÁ, Alena. Aktualizovaná Metodická doporučení pro výuku finanční gramotnosti. In: *Metodický portál RVP.CZ: unikátní PROSTOR PRO UČITELE, sdílení zkušeností a spolupráci* [online]. 30. 05. 2013 [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/17579/AKTUALIZOVANA-METODICKA-DOPORUCENI-PRO-VYUKU-FINANCNI-GRAMOTNOSTI.html/>

Module und Mindestanforderungen. *Fit fürs Geld* [online]. [2012] [cit. 2014-01-27]. Dostupné z: <http://www.fitfuersgeld.at/finanzfuehrerschein-das-project/module-und-mindestanforderungen/>

O projekte. *Poznaj svoje peniaze* [online]. © 2013 Nadácia pre deti Slovenska [cit. 2014-01-26]. Dostupné z: <http://www.poznaj.sk/o-projekte.html>

Poznaj Moc oszczędzania w SKO. *PKO Bank Polski* [online]. © 2014 PKO Bank Polski [cit. 2014-01-27]. Dostupné z: <https://www.pkobp.pl/lpk/promocja-sko-id01/?s=%2Fdzieci-uczniowie-i-studenci%2Fszkolne-kasy-oszczednosci%2F&med=button>

ZBP: Działalność. *Związek Banków Polskich* [online]. Copyright © 2013 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://zbp.pl/dla-konsumentow/arbiter-bankowy/dzialalnosc>

Seznam grafů

Graf 1. Vnímání vztahu mezi ziskovostí a rizikovostí investice.....	11
Graf 2. Vnímání časové hodnoty peněz a inflace.....	17
Graf 3. Tvorba rezerv pro případ výpadku příjmů.....	19
Graf 4. Výsledky žáků v rámci testování matematické gramotnosti Pisa 2012.....	27
Graf 5. Vývoj zadluženosti českých domácností v čase.....	31